

Hrvoje Gračanin

UDK: 930.1 Paližna, I.
Prethodno priopćenje
Rukopis prihvaćen za tisak: 13. travnja 2011.

IVAN PALIŽNA U POVIJESNIM VRELIMA I HISTORIOGRAFIJI

Sažetak

Vranski prior i hrvatski ban Ivan Paližna, odnosno od Paližne, bio je jedan od ključnih sudionika u burnim političkim prilikama u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu potkraj 14. stoljeća. No rekonstrukcija njegova života i djelovanja još je u mnogim pojedinostima nedovoljno sigurna, što je ponajprije posljedica manjka izvornih podataka. Paližnina ličnost i uloga dosad još nisu monografski temeljito i iscrpno obrađene u svim dohvatnim aspektima njegova života, unatoč tomu što su se njegovom ličnošću pozabavili mnogi istraživači obogaćujući novim vrelima ili tumačenjima dotadašnje spoznaje. Primarni cilj pisanja ovoga rada jest dati pregled dostupnih vrela i ocijeniti postojeća hrvatska historiografska djela koja su se pozabavila Ivanom Paližnom, utvrditi tematske krugove i interpretativne ideološke predznake te razmotriti pojedina sporna mjesta iz Paližnine biografije.

Ključne riječi: Ivan Paližna; životopis; vrela; historiografija; kasni srednji vijek.

Biografija Ivana Paližne Starijeg¹ može poslužiti kao primjer pustolovne i zbivanjima prebogat karijere prodornog i častohlepnog pojedinca u kasnom srednjovjekovlju koji se uzdigao s nižih prečaka ljestvice društvene elite do vrhunaca moći i ugleda odigravši znamenitu ulogu u zbivanjima svoga vremena. Vukući podrijetlo iz moslavačkog kraja i pripadajući sitnom plemstvu – njegov je rod ime dobio po imanju Paližni (*Palisna*) odnosno Palični (*possessio Palichna, Palychna*)² u okolici utvrde Garić (*castrum Garich*), koje po svoj prilici odgovara današnjem Palešniku jugoistočno od Nove Rače (nekadašnje Rače) – Ivan Paližna odlučio je poboljšati vlastite prilike posvetivši se ratničkom zanatu koji je smionima i sretnima uvijek nudio dobre izgleda za napredovanje. Slavu je stekao hrabrošću na bojištu i pouzdanim ispunjavanjem naloga, što ga je očigledno dovoljno preporučilo u očima

¹ Možda bi ga bolje bilo tako nazivati s obzirom na njegova istoimenog nećaka koji ga je i naslijedio u časti vranskog priora.

² CD 5, str. 27.; 6., str. 247.; 13., str. 588. – 589. Vidi i CDH X/1, str. 517: *Palicsna*.

kralja Ludovika I. Anžuvinca, čijom je voljom, po svemu sudeći, postao ivanovski prior u Ugarskoj.³ Ivan Paližna poznatiji je po svom udjelu u političkim borbama i smutnjama koje su uslijedile nakon smrti Ludovika Anžuvinca i za vladavine njegove kćeri Marije. Ugarski (vranski) prior našao se na strani protivnika kraljice Marije, njezine majke, kraljice Elizabete Kotromanić i supruga Žigmunda Luksemburškog, pristavši uz napuljskoga kralja Karla Dračkog, a nakon njega uz bosanskoga kralja Stjepana Tvrtka I. U tom se razdoblju okitio i naslovom hrvatskoga bana, a zadržao je i ugarski (vranski) priorat, koji mu je bio glavno uporište u građanskom ratu. Na čelu svojih vitezova i privrženika prkosio je Marijinoj i Žigmundovoj vojsci, a podno bedema same Vrane uspio se u studenome 1389. godine othrvati združenom napadu svojih neprijatelja, zadobivši teške rane. Obično se misli da je od posljedica ranjavanja i umro.

Mnogošto o životu i djelovanju Ivana Paližne Starijeg nije sigurno i izmiče pouzdanom znanju, a navlastito se to tiče njegovih početaka. Istraživači su stoga često prisiljeni slagati mozaik od izvornih vijesti i vjestica prosuđujući njihovu veću ili manju vjerojatnost, kako bi novim pojedinostima proširili podatkovnu osnovicu i dodatno osvijetlili Paližnin životni put.

Vrela

Izvorni podaci o Ivanu Paližni nalaze se razasuti u različitim povijesnim zapisima i u diplomatskoj građi. U Paližnine neproničnim mrakom obavijene početke nešto svjetla unose općeniti navodi iz *Ugarske kronike (Chronica Hungarorum)* Ivana (Jánosa) Thuróczyja (15. stoljeće),⁴ koji je crpio iz *Pjesme o udesu presvijetlih kraljica i o žalobnom svršetku Karla Malenoga (Carmen de casu illustrium reginarum et de lugubri exitu Caroli Parvi)* Lovre (Lorenza) de Monacisa (15. stoljeće).⁵ Prema tim autorima, Paližnin

³ O ključnoj ulozi vladarove volje u imenovanju ivanovskih priora u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu usp. Hunyadi 2010., str. 91. Od sredine 14. stoljeća upravo je vranski preceptorat postao dominantan u Ugarskom prioratu, što se ogleda i u naslovu koji su nosili ugarski priori: *prior prioratus Ungarie seu Aurane* (Hunyadi 2010., str. 65.).

⁴ Johannes de Thurocz, *Chronica Hungarorum*. Priredili Elisabeth Galántai i Julius Kristó. Komentar Elemér Mályusz zajedno s Juliusom Kristóm [Bibliotheca scriptorum Medii Recentisque aevorum, series nova, t. 7. – 9.], Budimpešta: Akadémiai Kiadó, 1985. Za engleski prijevod vidi Janos Thuroczy, *Chronicle of the Hungarians*. Priredio Emanuel J. Mickel. [Medievalia Hungarica Series 5.2], Bloomington: Indiana University Research, 1991.

⁵ Poema, posvećena kraljici Mariji Anžuvinskoj, tiskana je u *Laurentii de Monacis Veneti Cretae cancellarii Chronicon de rebus Venetis ab U. C. ad annum 1354 sive ad conjurationem Ducis Faledro*. Priredio Flaminius Cornelius. Venecija: Typographia Remondiniana, 1758., str. 323. – 338.

je rod bio prilično neugledan, a on sâm dovinuo se do časti i utjecaja zahvaljujući milosti kralja Ludovika I. Anžuvinca.⁶ Dakako, u procjeni ovih podataka valja imati na umu i gledište koje autori zastupaju, odnosno njihov negativan stav prema Paližninoj ulozi u onodobnim zbivanjima u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu. Thuróczy svakako ističe Ivana Paližnu kao jednog od nositelja tzv. protudvorskog pokreta protiv kraljice Marije i njezina supruga Žigmunda Luksemburškog, premda ga u nizanju glavnih sudionika smješta na posljednje mjesto,⁷ a kasnije se u svom tekstu njime više ni ne bavi.

Za ranu Paližninu karijeru osobito je važna *Kararska kronika* (*Cronaca carrarese*) Galeazza i Bartolomea Gatarija koju je preradio i dopunio Andrea Gatari (1318. – 1407.), sin prvog i brat drugog.⁸ U njoj se bilježe pothvati plemenitog viteza (*nobelle cavaliere*) „Zuana Ongara“, odnosno „Zuannea Zotta“, kojeg rukopisne inačice kronike nazivaju i „Zuanne de Polisna schiavo“ i „Zuane dalmato de Poliza“, što ih je u nekoliko navrata između 1372. i 1380. godine izvršio na čelu ugarskih i hrvatskih odreda protiv Venecije, a u korist gospodara Padove Francesca Carrare.⁹ Jedva da je mjesta sumnji kako je u pitanju upravo Ivan Paližna, koji se u tim sukobima odlikovao kao odvažan i spretan bojovnik.

Među najvažnija svjedočanstva o Paližninoj ulozi u tzv. protudvorskom pokretu pripada *Zapis* (*Memoriale*) Pavla de Paula (starija je historiografija njegovo ime kroatizirala kao Pavao Pavlović; 1347. – 1416.), zadarskog patricija koji je svoje kronološke zabilješke pisao početkom 15. stoljeća (navodi sežu od 1371. do 1408. godine), a u vrijeme događaja o kojima govori živio je u Zadru, dakle, vijesti je doznavao iz prve ruke.¹⁰ Pavao de Paulo glavno je vrelo za trenutak Paližnine

⁶ Lovro de Monacis: *Hi sceleri adjiciunt quem rex Ludovicus agresti / De tugurio, partem vulgi, tenebrisque jacentem / Sustulit; et magno Auranae praefecit honori*, „Tom su zločinu pridodali onoga kog je kralj Ludovik podigao iz priproste pojatice, dok je, dijelom iz puka, čučao u zabiti te mu povjerio vransku velečast (str. 327., reci 26. – 28.); Ivan Thuróczy: *Et quid inter ceteros de priore Auranae dicendum est, quem idem rex tugurio in humili popularibusque partim in tenebris iacentem sustulit, tanotoque honore dignum fore arbitratus humilem, natura quem iacere praecipiebat, virum constituit potentem*, „A što treba među ostalima reći o prioru Vrane? Njega koji je čučao u kukavnoj pojatici i dijelom pučanskoj zabiti podigao je taj isti kralj, ocijenio da će biti dostojan tolike časti, predmnijevao da leži zanemaren radi niskoga roda i učinio ga moćnim mužem“ (187 [651]).

⁷ Ivan Thuróczy, 187 (650. – 651.).

⁸ *Cronaca carrarese confrotata con la redazione di Andrea Gatari aa. 1318-1408*. Priredili Antonio Medin i Guido Tolomei. U: Ludovico Antonio Muratori (ur.), *Rerum Italicarum scriptores v. XVII*, pt. 1. Bologna: Città di Castello, S. Lapi, 1931.

⁹ *Kararska kronika*, str. 74., 75. – 77., 112. – 113., 119., 128. – 129., 192.

¹⁰ O njemu usp. Karbić – Čoralić, 1998., str. 63. – 75. Njegove zapise *Pauli de Paulo patritii Iadrensis* objavio je Ferdo Šišić u *Vjestniku Kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva* 6 (1904.), 3. – 42.

otvorene pobune protiv kraljicâ Elizabete i Marije, izravno svjedoči o njegovim napadima na Zadar i o dva boja podno Vrane između kraljevskih četa i njihovih saveznika i Paližne i njegovih ivanovaca, te izvješćuje o njegovoj smrti, doduše u najstarijem sačuvanom prijepisu De Paulova ljetopisa s pogrešnim nadnevkom (16. veljače 1390.).¹¹

Još jedan ljetopisni izvor, *Forlijski godišnjaci (Annales Forolivienses)*,¹² kratko bilježi sudjelovanje izvjesnog bana Ivana s križarima u boju na Kosovu polju 1389. godine,¹³ koji se u historiografiji redovito poistovjećuje s Paližnom.

Znameniti je Ivan Lučić (Johannes Lucius; 1604. – 1679.) u *Povijesnim svjedočanstvima o Traguriju, sada zvanom Trogir (Memorie storiche di Tragurio, ora detto Traù)*¹⁴ donio i vrlo vrijedna svjedočanstva o Paližni koje nema nijedno drugo vrelo. Sačuvavši danas izgubljene dokumente, pruža dragocjene podatke o Paližninoj djelatnosti u Dalmaciji 1387. – 1390. godine.¹⁵ Pokoji koristan navod nalazi se i u Lučićevoj *Povijesti Dalmacije (Historia di Dalmatia)*¹⁶, poglavito vijest o Paližninom opiranju volji kralja Ludovika I. Anžuvina 1381. godine, kad mu je vladar naložio da vrati zadarskim građanima stanovite posjede koje im je oduzeo, a kupili su ih od Paližnina prethodnika u priorskoj časti Rajmunda de Beaumonte.¹⁷

Dokumente ništa manjeg značenja o Paližni i njegovu rodu čuvaju zbirke građe *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije (Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae)*¹⁸ i *Crkveni i civilni diplomatički zbornik Ugarske*

¹¹ Pavao de Paulo, *Memoriale*, a. 1383., 1389., 1391. Za zabunu oko datuma Paližnine smrti vidi ovdje bilj. 26.

¹² *Annales Forolivienses, ab origine urbis usque ad annum 1473*. Priredio Giuseppe Mazzatinti. U: Ludovico Antonio Muratori (ur.), *Rerum Italicarum scriptores* v. XXII, pt. 2. Bologna: Città di Castello, S. Lapi, 1903., str. 131. – 242.

¹³ *Forlijski godišnjaci*, str. 196.

¹⁴ Giovanni Lucio, *Memorie storiche di Tragurio, ora detto Traù*. Venezia: Stefano Curti, 1673. Za hrvatski prijevod vidi Ivan Lucić, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru I-II*. Preveo i uredio Jakov Stipišić. [Splitski književni krug: pisci XVII i XVIII stoljeća, knj. 2, sv. 1, 2], Split: Čakavski sabor, 1979.

¹⁵ Lucio, *Memorie storiche di Tragurio*, str. 331., 335., 336. – 338., 339. – 340., 341., 342., 350.

¹⁶ Giovanni Lucio, *Historia di Dalmatia. Et in particolare delle Città di Traù, Spalatro e Sebenico*. Venezia: Stefano Curti, 1674.

¹⁷ Lucio, *Historia di Dalmatia*, str. 326.

¹⁸ *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae – Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*. Sv. I, izd. Marko Kostrenčić – Jakov Stipišić – Miljen Šamšalović. Sv. II-XII, izd. Tadija Smičiklas. Sv. XIV-XVI, izd. Marko Kostrenčić. Sv. XVII, izd. Stjepan Gunjača. Sv. XVIII, izd. Duje Rendić-Miočević. Sv. XIX (Supplementa I), izd. Hodimir Sirotković – Josip Kolanović. Sv. XX (Supplementa II), izd. Hodimir Sirotković. Zagreb: JAZU; HAZU, 1904. – 2002.

(*Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*) Györgya Fejéra.¹⁹ Potonja zbirka sadržava i podatke iz narativnih vrela. *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije* donosi ispravu Čazmanskoga kaptola o diobi posjeda Paližna iz 1366. godine, što je ujedno i najsigurniji prvi spomen Ivana od Paližne.²⁰ Iznimno su važne, zbog mnogih novih pojedinosti, isprave što ih je u Arhivu Reda sv. Ivana Jeruzalemskog u Valetti na Malti otkrila i transkribirala Ljelja Dobronić.²¹

Pregled glavnih podataka iz izvora

Redni broj	Sadržaj	Datacija isprave / događaja	Podrijetlo podatka
1.	Baudoin Cornuti, prior Ugarske, uz dozvolu meštra Rajmunda de Bérengera prima u Red ivanovaca Ivana iz Zagreba (<i>Johannes de Zagrabia</i>).	ožujak 1366.	Dobronić 1984., str. 169, Hunyadi 2010., str. 318.
2.	Dioba očinskog posjeda Paližnih između Peteva, Tome i Ivana, sinova Ivana zvanog Fodor, te Luke, sina Nikole zvanog Učeni, s time da je Petev odvojio česticu <i>Horvathelke</i> i dodijelio je Luki, koji se odrekao svih svojih prava na očinski posjed roda.	studen 1366.	CD 13, str. 588. – 589.
3.	Mletački zapovjednik Zacharia Fredo da Modena izopćuje Ivana „Ugra“ i neke njegove ljude te im oduzima naoružanje i konje; Ivan se žalio na postupak, ali kako nije ništa polučio, napada Da Modenu u selu Cervarese Santa Marija, uspijeva ga zarobiti i odvodi ga u zarobljeništvo u Padovu; ondje provedena istraga protiv Da Modene utvrđuje istinitost Ivanova iskaza, pa je određeno koliko mu otkupninu Da Modenu mora isplatiti za svoju slobodu; budući da se nije pridržavao roka za plaćanje otkupnine, Ivan ga baca u tamnicu.	studen 1372.	<i>Kararska kronika</i> , str. 74. – 75.
4.	Ivan odlazi sa svojim konjanicima ususret ugarskom vojskovođi Benediktu, zatiče ga kod rijeke Piave i izvješćuje da ga čekaju mletačke čete pod Tadeom Giustinianijem, čiji je zadatak bio spriječiti Benedikta u prelasku rijeke Livenze; na Paližnin savjet Benedikt dijeli ugarske čete na dva dijela, jedan zadržati za sebe, a drugi predaje Ivanu; dok je Benedikt kretao prema Mlečanima, koji su i sami pokušavali prijeći rijeku, Ivan se kod Ospedaletta neopazice prebacio na drugu obalu i onda sleđa nasrnuo na Mlečane, koji su već potiskivali Benediktove ljude; Ivan je u boju tako bijesno navaljivao na neprijatelja, učinivši mnoge podvige, da je Ugre ponovno obuzela srčanost i natjerali su Mlečane u bijeg.	svibanj 1373.	<i>Kararska kronika</i> , str. 76. – 77., 112.

¹⁹ *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Sv. I-XI, izd. György Fejér. Budim: Typographia Regiae Universitatis Ungaricae, 1829. – 1844.

²⁰ CD 13, 588. – 589.

²¹ Dobronić 1984., 169. – 174. Za ispravke u prijepisu i dataciji vidi Hunyadi 2010., 325. – 334.

Redni broj	Sadržaj	Datacija isprave / događaja	Podrijetlo podatka
5.	Ivan se nakon pobjede ugarsko-padovanske pobjede kod Piave di Sacca vraća na čelu svojih vojnika u Ugarsku, vodeći znatan broj zarobljenih Mlečana, među kojima je bio i Giustiniani.	svibanj 1373.	<i>Kararska kronika</i> , str. 112.
6.	Ivan se bori protiv odreda Osmanlija od 5.000 ljudi koje je unajmila Venecija.	lipanj 1373.	<i>Kararska kronika</i> , str. 113.
7.	Ivan se istaknuo u boju kod nekog mosta, osobno povevši napad, premda pješice i s kopljem u ruci.	srpanj 1373.	<i>Kararska kronika</i> , str. 119.
8.	Ivan Paližna proslavio se junaštvom i uspjesima na bojnopolju, pa ga je gospodar Padove Francesco I. da Carrara bogato obdario i dopustio mu da stupi u službu Barnabò Viscontija, gospodara Milana, koji je spremao rat protiv pape Grgura XI.	studenj 1373.	<i>Kararska kronika</i> , str. 128. – 129.
9.	U ispravi braće stolnobiogradske preceptorata Ivan Paližna naziva se ugarskim priorom.	travanj 1379.	Hunyadi, 2010., str. 62. i bilj 82., 289.
10.	Ivan Paližna bio je niskog roda, a u častima i društvenom položaju uzdigao ga je kralj Ludovik I. Anžuvinc.	prije 1380.	Lovro de Monacis, str. 327., reci 26. – 28., Ivan Thuróczy, 187. (650. – 651.).
11.	Ivan Paližna zapljenjuje mletačku opskrbu i otprema je u Furlaniju.	svibanj 1380.	<i>Kararska kronika</i> , str. 192.
12.	Ivan Paližna tužen je kralju Ludoviku I. Anžuvincu da je prisvojio dva sela u zadarskoj okolici (Bojišće i Zabláče) koja su od njegova prethodnika u priorskoj časti kupila trojica zadarskih građana, no oglušio se o kraljev nalog da spomenute posjede vrati njihovim novim vlasnicima.	svibanj 1381.	Lucio, <i>Historia di Dalmatia</i> , str. 326. (= CD 16, str. 190.).
13.	Ivan Paližna navodi se kao „dični muž“ (<i>religiosus vir</i>), „gospodin brat“ (<i>dominus frater</i>) i vranski prior (<i>prior de Aurana</i>).	kolovoz 1381.	CDH IX/7, str. 438. – 440.
14.	Meštar Ivan Fernández de Heredia svečanom ispravom podjeljuje Ivanu Paližni priorat Ugarske na deset godina, uz plaćanje godišnjeg doprinosa od 400 florena i jednokratnu uplatu od 1.000 florena.	srpanj 1382.	Dobronić, 1984., str. 171. – 172., Hunyadi 2010., str. 325. – 326.
15.	Meštar Ivan Fernández de Heredia nalaže Ivanu Paližni da vrati posjede koji su u prošlosti bili otuđeni od Ugarskog priorata, navlastito one koje je bio oduzeo Rajmund de Beaumonte, bivši ugarski prior.	srpanj 1382.	Dobronić, 1984., str. 172., Hunyadi 2010., str. 326. – 327.
16.	Meštar Ivan Fernández de Heredia nalaže Ivanu Paližni da pribiva generalnom kapitulatu Reda ivanovaca u Valence sur Rhône, sazvanim za ožujak 1383., da dođe s četiri preceptora i pratnjom te da dopremi dužna davanja, prikaz imovinskog stanja i popise obveznika davanja i članova Reda, braće, sestara i novaka.	srpanj 1382.	Dobronić, 1984. str. 173. – 174., Hunyadi, 2010., str. 327. – 329.

Redni broj	Sadržaj	Datacija isprave / događaja	Podrijetlo podatka
17.	Meštar Ivan Fernández de Heredia dopušta Ivanu Paližni da na svojoj očevini i na području Ugarskog priorata podiže utvrde i tvrđave radi vlastite sigurnosti i ivanovskih podložnika.	srpanj 1382.	Dobronić, 1984., 174., Hunyadi, 2010., 329.
18.	Ivan Paližna dobiva dozvolu da primi pet plemića među vitezove i petoricu muževa među braću služitelje Reda ivanovaca.	srpanj 1382.	Dobronić, 1984., str. 174., Hunyadi, 2010., str. 330.
19.	Isprava koju je izdao konvent križonoša hospitala crkve Sv. Stjepana Kralja u Stolnom Biogradu bilježi da je „časni i dični muž, gospodin brat Ivan, vranski prior, naš prelat“ (<i>venerabilis et religiosus vir Dominus Frater Ioannes, Prior de Aurana, Praelatus noster</i>) založio posjed na rijeci Kanjiži u preceptoratu Újudvaru sinovima Ivana od Kanjiže (Kanizsai) za 4.000 florena, ²² izjavivši osobno pred stolnobiogradskim križonošama da mu je potreban novac „za obranu i uzvišenje Svete Majke Crkve, uz znanje kraljicine prejasnosti, prelata i baruna“ (<i>in praesidium et augmentum sanctae matris Ecclesiae iuxta reginale Serenitatis, ac Praelatorum et baronum scitum</i>), te da ga je na to uputila sama kraljica, s privolom i znanjem prelata i baruna.	rujan 1382.	CDH X/1, str. 52. – 54.
20.	Meštar Ivan Fernández de Heredia iznova potvrđuje Ivanu Paližni priorat Ugarske na deset godina hvaleći njegove vrline poštenja i brižljivost u upravljanju (<i>probitatis virtutes et gubernationis diligentia</i>).	ožujak 1383.	Dobronić, 1984., str. 170., Hunyadi, 2010., str. 330.
21.	Magistar Jakob, načelnik kraljevskih kmetova (<i>comes udvarnicorum regalium</i>), silom je sa snažnom, naoružanom četom odveo Ivana, sina Vogizova, svoga gradukmeta (jobagiona), naseljenog na posjedu <i>Gerenas</i> u Tolnanskoj županiji koji je pripadao istaknutom mužu (<i>vir discretus</i>), bratu Ivanu Paližni, vranskom prioru, te ga smjestio na kraljevsku česticu, također zvanu <i>Gerenas</i> , bez dopuštenja, jer – prema prethodnoj odluci gospodina priora (<i>in praeiudicium ipsius Domini Prioris</i>) – nije bila podmirena pravedna zemljarina ni ostalo što je taj dugovao.	travanj 1383.	CDH X/1, str. 125. – 127.
22.	U ispravi Nikole de Zécha, suca kraljevskog suda, spominju se „gospodin fratar Ivan, vranski prior“ (<i>Dominus frater Ioannes prior de Aurana</i>), odnosno „gospodin Ivan, vranski prior“ (<i>Dominus Iohannes, prior de Aurana</i>), te njegov viceprior, brat Luka (<i>frater Lucas Vice-Prior</i>), u vezi sa sudskim sporom između priora, s jedne strane, i načelnika kraljevskih konjušara (<i>magister agazonum regalium</i>) Stjepana i njegova brata Dionizija, s druge strane.	lipanj 1383.	CDH X/1, str. 130. – 132.

²² Hunyadi 2010., str. 123. pomišlja da je, s obzirom na to da se radilo o tako visokom iznosu od 4.000 zlatnih florena, posjed zapravo možda bio prodan.

Redni broj	Sadržaj	Datacija isprave / događaja	Podrijetlo podatka
23.	Predaja utvrde Vrane (<i>castrum Auranae</i>) nakon što se nedugo prije bila pobunila po zapovijedi Ivana Paližne (<i>jusu Ioannis de Palisna</i>), nekadašnjeg (<i>olim</i>) vranskog priora.	listopad 1383.	Pavao de Paulo, <i>Memoriale</i> , a. 1383.
24.	Pavlini iz samostana u Dubici pritužili su se u studenome 1383. kraljici Elizabeti, koja je tada boravila u Zagrebu da im je magistar (<i>magister</i>) Ivan, sin Ivanov, ²³ bivši vranski prior (<i>condam prior Auranae</i>), zauzimatelj Dubičke županije (<i>occupator comitatus de Dubycha</i>) oteo posjed Otok, pa kraljica nalaže zagrebačkom biskupu Pavlu Horvatu da se stvar istraži i da se posjed vrati samostanu utvrdi li se opravdanost žalbe.	siječanj 1384.	<i>Acta monasterii Dubicensis</i> , doc. 10 (= Mályusz, A szlavóniai és horvátország közép-korai pálos kolostorok, str. 66.-67., uz Kukuljević Sakcinski 1886. a, 65. – 66.) ²⁴ .
25.	Kraljica Marija Anžuvinska naziva Ivana Paližnu, vranskog priora (<i>prior Aurane</i>) i njegova brata Tomu, rođake Jurja i Berislava te nećake Ivana, Nikolu i Matiju, sinove priorova brata Petra, „zloglasnim našim izdajnicima“ (<i>notorii nostri infideles</i>), oduzima im sve posjede i daruje ih mačvanskom banu Stjepanu Korógyu.	srpanj 1384. (?)	CD XVI, str. 476. – 477.
26.	Lovro de Monacis uključuje Ivana Paližnu u „zločin“ (<i>scelus</i>) pobune protiv kraljice Marije i pristajanja uz „apuljskog kralja“ (<i>rex Apuliae</i>) Karla Dračkog.	1385.	Lovro de Monacis, str. 327., reci 16. – 33.
27.	Ivan Thuróczy navodi Ivana Paližnu među uglednicima koji su se pobunili protiv zakonite kraljevske vlasti, što naziva opaćinom (<i>facinus</i>) i zločinom (<i>scelus</i>) te smišljenim otrovom koji su svi oni zajedno izbljuvali, zarazivši gotovo cijelu Ugarsku (<i>hi conceptum evomuere virus, per quod quasi tota Hungaria infecta est</i>).	1385.	Ivan Thuróczy, 187. (650. – 651.).
28.	Pobuna ugarskih velikaša, u čijim je redovima bio i Ivan Paližna, protiv zakonite kraljevske vlasti pripisuje se zavisti i omrazi na Nikolu Gorjanskog i prijeziru prema ženskoj vladavini.	1385.	Lovro de Monacis, str. 326., reci 27. – 39., Ivan Thuróczy, 187. (648. – 650.).
29.	Ivanovski protumeštar Rikard Caracciolo u ispravi izdanoj u Genovi navodi Ivana Paližnu kao upravitelja (<i>gubernator</i>) Ugarskog priorata.	svibanj 1386.	Hunyadi, 2010., str. 90. – 91., 292.

²³ U izvorniku se zapravo spominju dvojica magistara: *magistri Johannes et Iwan filii Iwan occupatores comitatus de Dubycha*, što je jamačno zabuna (usp. i Hunyadi, 2010., str. 291., koji spominje samo „Ivana sina Ivanova, zauzimatelja Dubice“).

²⁴ Vidi također i Tkalčić, 1895., 193., Šišić, 1904., 6-7, bilj. 26.

Redni broj	Sadržaj	Datacija isprave / događaja	Podrijetlo podatka
30.	Ivan Paližna, vranski prior i ban Kraljevina Slavonije Dalmacije i Hrvatske (<i>prior Aurane etc. regnorumque Sclavoniae, Dalmatie et Croatiae banus</i>), dao je Cionu Marinovu iz Firence u zakup prihode od soli i solne carine u Dalmaciji, a ispravu je izdao dok je opsjedao utvrdu <i>Nomach</i> (Unac?).	siječanj 1387.	Lucio, <i>Memorie istoriche di Tragurio</i> , str. 331, 351, isti, <i>Historia di Dalmatia</i> , str. 331 (= CDH X/1, str. 375, CD XVII, str. 52.)
31.	Toma, brat priora i bana (<i>frater domini prioris et bani</i>) Ivana Paližne, putuje sa zagrebačkim biskupom Pavlom Horvatom, Pavlom de Georgiis i drugim plemićima iz Zadra u Apuliju, a dan kasnije „gospodin ban Ivan“ (<i>dominus Ioannes banus</i>) odlazi iz Zadra u Hrvatsku.	veljača 1387.	Pavao de Paulo, a. 1387.
32.	Ladislav od Lučenca, glavni zapovjednik kraljevina Slavonije, Dalmacije i Hrvatske, zapovijeda gradečkoj općini da sruši palisadu kojom je utvrđen Zagrebački kaptol jer su njegovi kanonici pristali uz Ivana Horvata, bana Mačve, Ivana Paližnu, „nekadašnjeg vranskog priora“ (<i>pridem prior de Aurana</i>), i Hrvoja Vukčića Hrvatinića, koji su s mnogim drugim pobunjenicima, svojim „sudionicima i poslušnicima“ (<i>complices et sequaces</i>), sabrali „silnu i veliku vojsku“ (<i>ingens et magnus exercitus</i>) protiv ljudi odanih kralju.	ožujak 1387.	CD XVII, str. 55. –56. (= CDH X/1, str. 393. – 394.).
33.	Kralj Žigmund Luksemburški poziva kraljevine Dalmaciju i Hrvatsku da mu ostanu vjerne, proziva Ivana Horvata i Ivana Paližnu, „koji se izdaje za vranskog priora“ (<i>gerens se prio priore Aurane</i>) da su njegovi „naročiti suparnici“ (<i>speciales emuli</i>) i da su dosad bili počinili „silne zločine“ (<i>grandia scelera</i>), te ih naziva pobunjenicima (<i>rebelles</i>).	travanj 1387.	CD XVII, str. 62.
34.	Kraljica Marija oslobođena je iz zatočeništva u Novigradu.	lipanj 1387.	Pavao de Paulo, a. 1387.
35.	Kraljica Marija oduzima sve posjede bivšem zagrebačkom biskupu Pavlu Horvatu jer je ustao protiv njezine vlasti, a njegova su braća Ivan i Ladislav, zajedno s „križonošom“ (<i>crucifer</i>) Ivanom Paližnom i ostalim brojnim „opakim oružanicima“ (<i>maliciosi armigeri</i>) napali i zarobili kod Gorjana nju i njezinu majku, kraljicu Elizabetu, te ih daruje mačvanskom banu Nikoli Gorjanskom.	rujan 1387.	CD XVII, str. 86. – 87. (= CDH X/3, str. 312. – 314.).
36.	Toma i Butko, knezovi krbavski, tijekom opsjede utvrde Vrane pišu dalmatinskim gradovima da u svemu poslušaju Kažota Kažotića, izaslanika grada Trogira, kojeg im po poslu šalje „uzvišeni muž“ (<i>vir magnificus</i>) Albert Stjepanov od Lučenca, „izabrani vranski prior“ (<i>electus prior Aurane</i>).	listopad 1387.	Lucio, <i>Memorie istoriche di Tragurio</i> , str. 333. (CDH X/1, str. 394. – 395., CD XVII, str. 93.).

Redni broj	Sadržaj	Datacija isprave / događaja	Podrijetlo podatka
37.	Kralj Žigmund Luksemburški obdaruje kneza Ivana Krčkog posjedima za usluge iskazane kraljicama Elizabeti i Mariji u borbi protiv „izdajnikâ“ (<i>infideles</i>) te „suparnikâ i zloglasnih orobitelja“ (<i>emuli notorii depredatores</i>), „napose križonoše“ (<i>signaliter crucifer</i>) Ivana Paližne i „njegovih pristaša i poslušnika“ (<i>eius fautores et sequaces</i>); „isti je križonoša“ (<i>idem crucifer</i>) Ivan Paližna kraljice odveo u Ivanič i u Gumnik (Bosiljevo) te u Novigrad na moru; poslije je „taj naš (= kraljev) izdajnik“ (<i>ipse noster infidelis</i>) svratio u Počitelj, gdje je „tog zločinačkog izdajnika“ (<i>ipse sceleratus infidelis</i>) opsjela vojska kneza Ivana Krčkog i prisilila da sklopi sporazum prema kojem je pušten iz Počitelja pod uvjetom da oslobodi kraljicu Mariju držanu u Novigradu.	studenj 1387.	CD XVII, str. 105. – 108. (= CDH X/1, str. 355. – 358.).
38.	Splićani se pritužuju kralju Žigmundu Luksemburškom zbog štete koju im nanose bosanski kralj i vranski prior.	siječanj 1388.	Lucio, <i>Memorie storiche di Tragurio</i> , str. 336. – 338. (= CDH X/3, str. 72. – 76.).
39.	Trogirani upućuju „vranskom prioru Ivanu“ (<i>ad Joannem Priorem Aurane</i>) poslanika, a malo kasnije tom istom „vranskom prioru, banu Dalmacije i Hrvatske“ (<i>Prior Aurane, Banus Dalmatiae et Croatiae</i>) šalju znatnu količinu žita.	ožujak 1388.	Lucio, <i>Memorie storiche di Tragurio</i> , str. 335. (= CDH X/3, str. 71.).
40.	Splićani šalju franjevca Nikolu kako bi se pred kraljem Žigmundom Luksemburškim potužili zbog šteta koju im fratri križonoše Ivana Paližne (<i>fratres Iohannis de Palisna cruciferi</i>) nanose već osamnaest godina.	lipanj 1388.	Lucio, <i>Memorie storiche di Tragurio</i> , str. 339. – 340. (= CDH X/3, str. 78., CD XVII, str. 152. – 153.).
41.	Kralj Žigmund Luksemburški oduzima Ivanu i Ladislavu, sinovima Stjepana od Korpáda, sve posjede jer su bili pristaše „izdajnikâ“ (<i>infideles</i>) dvojice Ivana, bivšeg bana (Horvata) i priora (Paližne).	lipanj 1388.	CDH X/1, str. 426. – 429., 527. – 529.
42.	Splićani počinju stvarati savez (<i>liga</i>) protiv „kužnog bivšeg vranskog priora“ (<i>pestifer olim Aurane prior</i>) koji ih zajedno s bosanskim kraljem neprestano ugnjetava.	kolovoz 1388.	Lucio, <i>Memorie storiche di Tragurio</i> , str. 341. (= CDH X/3, str. 81. – 82., CD XVII, str. 163. – 164.).
43.	Sklopanje saveza uperenog protiv Ivana Paližne između Splita, Skradina i Šibenika te kneza Nelipića i bibrirskog kneza Vida Ugrinića.	listopad 1388.	Lucio, <i>Memorie storiche di Tragurio</i> , str. 342. (= CDH X/3, str. 82. – 84.).
44.	Ivan Horvat i Ivan Paližna nakanili su sa svojim pristašama upasti u Slavoniju.	veljača 1389.	CDH X/1, str. 517.

Redni broj	Sadržaj	Datacija isprave / događaja	Podrijetlo podatka
45.	Noću su „oni iz Vrane“ (<i>illi de Vrana</i>) provalili na zadarsko područje i popalili nekoliko kuća, pa su u plamenu stradali neki siromasi i stoka, a pojedini su ljudi odvedeni kao zarobljenici.	ožujak 1389.	Pavao de Paulo, <i>Memoriale</i> , a. 1389.
46.	Voljom kralja Žigmunda Luksemburškog Tibald od Svetača (Zemča) gubi neke svoje posjede jer je bio pristaša (<i>assecla</i>) Ivana Paližne – koji se u ispravi naziva <i>Cinasus</i> ²⁵ – „zloglasnog našeg izdajnika“ (<i>noster notorius infidelis</i>).	svibanj 1389.	CD XVII, str. 200.. (= CDH X/1, str. 514., X/8, str. 291. – 293.).
47.	Ban Ivan (<i>Dominus Johannes Bannus</i>) sudjeluje u bitki na Kosovu polju sa svojim križonošama (<i>cum cruce signatis</i>).	lipanj 1389.	<i>Forlijski godišnjaci</i> , str. 196.
48.	Ivan Paližna, samozvani vranski prior (<i>asserens se priorem Vranae</i>), napao je zadarsko područje.	rujan 1389.	Pavao de Paulo, <i>Memoriale</i> , a. 1389. (= CDH X/1, str. 559.).
49.	Zadrani šalju poslanike knezu Ivanu Anžu Krčkom da pošalje konjaničku vojsku kako bi se uništio Ivan Paližna, samozvani vranski prior (<i>asserens se priorem Auranae</i>).	listopad 1389.	Pavao de Paulo, <i>Memoriale</i> , a. 1389 (= CDH X/1, str. 559.).
50.	Dva okršaja podno Vrane, u kojima su, uz kraljevske čete, sudjelovali i Zadrani; u prvom okršaju Ivan Paližna ranjen je u bedro; u drugom, dva dana kasnije, pretrpio je znatne gubitke, ali kraljevske čete nisu uspjele osvojiti Vranu.	studenj 1389.	Pavao de Paulo, <i>Memoriale</i> , a. 1389. (= CDH X/1, str. 559. – 560.).
51.	Splicani šalju poslanike „gospodinu banu Ivanu, namjesniku istoga gospodina kralja“ (<i>ad Dominum Joannem Banum, Vicarius ipsius Domini regis</i>) i potom u Bosnu kako bi se podvrgnuli vlasti Stjepana Tvrtka I.	travanj 1390.	Lucio, <i>Memorie storiche di Tragurio</i> , str. 350. (= CDH X/3, str. 110. – 111.).
52.	Smrt Ivana Paližne, vranskog priora (<i>prior Auranae</i>).	ožujak (?) 1391.	Pavao de Paulo, <i>Memoriale</i> , a. 1391. ²⁶

²⁵ Prema Budaku 1989., 66., bilj. 74., 2001., str. 284., *Cinasus* bi bila pogreška za *cincinnus*, kovrčica, kovrčava kosa ili *cincinnatus*, kovrčave kose, osobito s obzirom na nadimak Ivanova oca, fodor, što na mađarskom znači kovrčav. Budak (2001., str. 284.) ističe da bi i ime Zuanne Zotto, kako se naziva Paližna u rukopisnoj inačici Kararske kronike, govorilo u prilog ovoj pretpostavci jer je „Zotte“ na njemačkom čuperak, pramen kose. S druge strane, *cinassus* bi se moglo odnositi i na *cinaesus*, sivkast, plavosiv, pepeljast.

²⁶ Šišić je u svom izdanju Zapisa Pavla de Paula na temelju vlastite konjektуре donio drugačiji datum smrti Ivana Paližne od onog koji je zabilježen u prijepisu de Paulovih kroničarskih zapisa u *De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex* Ivana Lučića (Amsterdam, 1666., str. 423. – 438.) zaključivši da je Paližna umro u Vrani 23. ožujka 1391. (usp. Šišić, 1904., str. 15. – 16., bilj. 67.). U Lučića datum glasi 16. veljače 1390., a istodobno se navodi da je „iste godine“ (eodem anno) umro bosanski kralj Stjepan Tvrtko I. Budući da je Tvrtko umro 1391. godine, jamačno je upravo te godine preminuo i Paližna, iako je točan datum nesiguran.

Redni broj	Sadržaj	Datacija isprave / događaja	Podrijetlo podatka
53.	Nećaci Ivana Paližne, vranski prior Ivan Paližna Mlađi i Nikola Paližna, knez Ostrovice, izdaju ispravu kojom dopuštaju Trogiranima slobodan prolaz svojim područjem i u kojoj spominju „uzvišenog i poštovanog gospodina dobre uspomene Ivana od Paližne, pokojnog vranskog priora i bana Dalmacije i Hrvatske, predragog strica“ (<i>magnificus et reverendus vir memorie bone dominus Iohannes de Palisna, olim prior Aurane et Dalmatie atque Croatia banus, patruus carissimus</i>).	travanj 1392.	Lucio, <i>Memorie istoriche di Tragurio</i> , str. 352. (= CD XVII, str. 432.).
54.	U Zadar stižu krbavski knezovi Pavao Karlo i Karlo te podban Pavao Mihaljević u svojstvu izaslanika kralja Žigmunda Luksemburškog radi istrage o krivcima za smrt kraljice Elizabete i sudionicima pobune protiv vladara, napose onih koji su podržavali Ivana Ivanova Paližnu, bivšeg priora Vrane, i bana Ivana (<i>Ioannes Ioannis de Palisna, olim priore in Vrana... Ioannes banus</i>).	siječanj 1397.	Pavao de Paulo, a. 1397.
55.	U ispravi kojom kralj Žigmund Luksemburški daruje mačvanskom banu Ivanu de Maróthu dobra i sve posjede vjerolomnika koji su sudjelovali u novoj pobuni protiv kralja navodi se i križonoša Ivan, vranski prior, jedan od zloglasnih izdajnika (<i>notorii infideles</i>), koji je zajedno s Ivanom Horvatom zarobio nedaleko od grada Gorjana kraljice Mariju i Elizabetu, od kojih je posljednja u zatočeništvu bila i ubijena.	travanj 1404.	CDH X/4, str. 293. – 294.

Historiografija

Prvi je o Ivanu Paližni detaljnije pisao još mađarski isusovac, kanonik, carski historiograf i knjižničar Sveučilišne knjižnice u Budimu György Pray (1723. – 1801.) u djelu *Povijesno-kritička rasprava o Vranskom prioratu* (*Dissertatio historico-critica de Prioratu Auranae*).²⁷ U poglavlju posvećenom Ivanu Paližni²⁸ navodi da je bio imenovan za vranskog priora 1382. godine (str. 20.). Bilježi njegovu pobunu protiv kraljice Marije i Elizabete i predaju Vrane 1383. godine, pri čemu ustvrđuje da je novac od založenog imanja u Ugarskom preceptoratu²⁹ iskoristio za ustanak protiv vladarica, a ne da ta sredstva dopremi kralju Karlu Dračkom u Apuliju (str. 22.). Paližna je imao vrlo veliku ulogu u nasrtaju na kraljice i u njihovu zarobljavanju, a tada je bio bivši vranski prior (str. 25.). Zajedno s ostalima iz svoje stranke držao je kraljice Elizabetu i Mariju zarobljene u Novigradu, a Elizabeta je ondje umrla ili bila ubijena (str. 27.). Zapovijedao je Novigradom i zajedno ga je s Marijom

²⁷ Georgius Pray, *Dissertatio historico-critica de Prioratu Auranae*. Beč: Typis Josephi Kurzböck, 1773., str. 20-

²⁸ Pray, 1773., str. 20. – 32.

²⁹ Vidi tablicu *Pregled glavnih podataka*, br. 19.

predao mletačkom zapovjedniku Ivanu Barbadigu koji je za račun kralja Žigmunda Luksemburškog opsjedao grad, ishodišći prethodno za sebe slobodan prolaz (str. 27. – 28.). Nakon toga pobjegao je u Bosnu Ivanu Horvatu, ali nije doznao što se s njim događalo poslije (str. 28.).

Sljedeći je Paližninu ličnost i povijesnu ulogu razmotrio Franjo Rački u radu *Pokret na slavenskom jugu koncem XIV i početkom XV stoljeća*.³⁰ Pišući da je u rujnu ili u prvoj polovici listopada protiv kraljica Marije i Elizabete ustala Vrana i da je na čelu te pobune bio Paližna kao bivši vranski prior, bilježi da je on bio sin Ivana, da je vodio podrijetlo iz „Paležnika“ kod Garešnice u križevačkoj oblasti, da je imao brata Tomu i nećaka Berislava te da je bio stric Ivanu i Nikoli (1868. a, str. 107.). Paližna bi čast vranskog priora stekao neposredno nakon Baudoina Cornutija, koji je bivši prior bio već 1370. godine (1868. a, str. 108.). Prisvojio je dva sela u zadarskoj okolini, Bojišće i Zblaće, zbog čega je bio tužen kralju Ludoviku I. Anžuvincu, nedugo nakon kraljeve smrti založio je Újudvar na rijeci Kaniži, a imao je i posjed u Tolnanskoj županiji (1868. a, str. 108.). Vranski prior bio je još do Duhova 1383. godine, no u listopadu iste godine više nije držao tu čast (1868. a, str. 108.). Paližna je ustao protiv kraljica, ali je četiri dana nakon što su one prispjele u Zadar u listopadu 1383. predao svoje uporište Vranu (1868. a, str. 108. – 109.). Bio je jedan od kolovođa pokreta protiv kraljica, a na položaju ugarskog priora naslijedio ga je Rajmund de Beaumont (1868. a, str. 113.). Paližna je bio „bliži zemljak“ Pavlu Horvatu, koji je „bio po rodu i po imenu pravi pravcati Hrvat (1868. a, str. 113. – 114.). Uzrok je njegova nezadovoljstva, kao i nezadovoljstva ostalih pobunjenika, prema Lovri de Monacisu bila povrijeđena taština i slavohleplje (1868. a, str. 115. – 116.). Ban Ivan koji se spominje u kraljevskoj povelji od 15. siječnja 1386. nije Ivan Paližna nego Ivan Horvat (1868. a, str. 124. – 125.). Nakon umorstva kralja Karla Dračkog izbio je pod vodstvom Ivana Horvata ustanak protiv kraljica Marije i Elizabete, a pristupio mu je i Paližna koji se tada nazivao banom Dalmacije, Hrvatske i Slavonije (1868. a, str. 129.). Paližna i Ivan Horvat udružili su svoje čete s Ladislavom Horvatom te su zajedničkim snagama razbili kraljevsku vojsku pod mačvanskim banom Stjepanom Korógyom (1868. a, str. 130.). Ustanici predvođeni Ivanom i Ladislavom Horvatom i Ivanom Paližnom navalili su kod Gorjana na kraljevske čete koje je predvodio palatin Nikola Gorjanski, a u tom okršaju zarobljene su obje kraljice (1868., str. 131.). Paližna je kraljice odveo najprije u Ivanić, potom u Gumnik (Bosiljevo) te na koncu u Novigrad (1868. a, str. 132.). U siječnju 1387. u Zadru su se okupili Ivan i Pavao Horvat te Ivan Paližna, koji se nazivao banom Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, radi dogovora o daljnjim akcijama, a u Zadar je najprije stigla vijest o smrti kraljice Elizabete, koja, kako se čini, nije bila prirodna (1868. a, str. 135. – 136.). Paližna je dao u zakup Firentincu

³⁰ Rački, 1868. a, str. 68. – 160., 1868. b, str. 65. – 156., 1868. c, str. 1. – 103.

Marinu (!) sav prihod od soli i solne carine u Dalmaciji (1868. a, str. 136). Vijeće grada Trogira uputilo je u siječnju 1387. poslanike u Zadar Ivanu i Pavlu Horvatu te Ivanu Paližni (1868. a, str. 136.). Ban Ivan Horvat prešao je iz Zadra u Hrvatsku kako bi okupio veliku vojsku kojom će se zajedno s Paližnom suprotstaviti kraljevskoj vojsci pod banom Ladislavom od Lučenca (1868. a, str. 139.), a čini se da su je i potukli (1868. a, str. 140). Ivan Paližna ostavio je u Medvedgradu jaku posadu³¹ i iz savsko-dravskog područja pohitao u Dalmaciju s nakanom da odbije navalu na Novigrad koja se spremala, a putem su ga napadali kraljevski privrženici. Svratio je u Počitelj kako bi sa sobom uzeo ondje zatočene velmože (1868. a, str. 149.). U Počitelju ga je opsjela neprijateljska vojska koju su predvodili knez Ivan Krčki i krbavski knezovi Butko, Nikola i Toma; nakraju je postignut sporazum kojim se Paližna obvezao pustiti i kraljicu Mariju i zarobljene velmože, a sâm je dobio slobodu prolaska, nakon čega se povukao u Novigrad i ondje pripremio za otpor (1868. a, str. 150. – 151.). Knez Ivan Krčki opsjeo je Novigrad, a pridružio mu se i mletački zapovjednik Ivan Barbadigo, zbog čega se Paližna na kraju sporazumio s Barbadigom i pustio kraljicu iz zatočeništva u zamjenu za vlastiti nesmetan prolazak (1868. a, str. 151. – 152.). Te vojne nisu završile na Paližninu sramotu jer je popustio pred jačom silom tek pod određenim uvjetima „koje su jednoj i drugoj stranci savjetovale i okolnosti i mudrost politička“ (1868. a, str. 154.). Unatoč uspjesima Žigmundovih pristaša u Hrvatskoj i Dalmaciji, Ivan Paližna, Ivan i Pavao Horvat te drugi pobunjenički vođe „ostali su živi, ostali su neumireni“, povukavši se s jednog dijela ratišta kako bi snovali nove osnove (1868. a, str. 160.). Grad Klis, zbog vjernosti kralju Žigmundu, mnogo je trpio od Ivana Paližne (1868. b, str. 67.). Vrana je ostala odana Ivanu Paližni unatoč tomu što je imenovan novi prior u osobi Alberta Lackovića (1868. b, str. 68.). Ban Ivan Paližna napustio je 18. studenoga 1387. zadarsko područje u koje je bio upao na čelu bosanskih četa i povukao se prema Ostrovici kako bi je osvojio, što mu je i uspjelo 17. prosinca (1868. b, str. 69, 70). Početkom 1388. godine u Klisu je bio Ivan Paližna, „prior vranski i ban dalm(atinsko) hrv(atski)“, koji je pozvao građane Trogira da mu pošalju izaslanike, što su oni i učinili. Paližna je od njih vjerojatno zatražio hranu, pa su mu Trogirani poslali „stotinu kupljenika žita“, a odlučili su posredovati i u sklapanju mira između Paližne i Splita (1868. b, str. 78.). Udružene čete Ivana Paližne i bosanske vojske upale su u svibnju 1388. iznova na splitsko područje i poharale ga (1868. b, str. 79.). Ivan Paližna navodi se kao „glavni uzrok sviju zala“ u napatku splitskoga gradskog vijeća u vezi sa stvaranjem saveza između Splita, Skradina, Šibenika, kneza Nelipića i birbirske kneza Vida Ugrinića (1868. b, str. 82.). U veljači 1389. kralj Žigmund primio je obavijest da Ivan Horvat i Ivan Paližna kane upasti u Slavoniju (1868. b, str. 87.). U bitki na Kosovu polju 1389.

³¹ Klaić, 1900., 231, ovu akciju pripisuje Ivanu Horvatu.

godine borio se ban Ivan Horvat (1868. b, str. 92.). „Hrabri“ Ivan Paližna predvodio je bosansku i ustaničku vojsku i bio je djelatan u sjeverozapadnoj Dalmaciji, između Ostrovice, Vrane i Zadra, do čijih je zidina prodro 30. rujna 1389. oko pola noći i popalio obližnje „stanove vinogradske“ (1868. b, str. 100. – 101.). Dočuvši da se Vrani primaknula udružena vojska pod vodstvom kneza Ivana Krčkog i Modruškog, Ivan Paližna je „pohitao u pomoć obsjednutoj u gradu posadi“. U nastalom okršaju posjekao je nekog Nijemca u četama kneza Ivana Krčkog, ali je i sâm „hrabri Ivan“ zadobio ranu na bedru. U drugom pak žešćem boju 24. studenoga izgubio je više od 120 ljudi te veći broj konja i stoke. Međutim kraljevska vojska nije uspjela osvojiti Vranu u kojoj je ostala bosanska posada, provaljujući i dalje na zadarsko područje (1868. b, str. 102.). Ivan Paližna umro je 16. veljače 1391., a „svoga vjernoga prijatelja“ u smrti je 23. ožujka 1391. slijedio bosanski kralj Stjepan Tvrtko (1868. b, str. 110.). Paližna je u protudvorskom pokretu pripadao „među najodlučnije protivnike ugarske politike, predstavljane po Nikoli Gorjanskom i kralju Sigismundu“ i „prvi (je) u našoj domovini dignuo stieg ustaški te ga nije do smrti ispustio iz svojih ruku“, a otkako se u sukob umiješao Stjepan Tvrtko, Paližna je „postao glavnim i iskrenim zastupnikom i predstavnikom pomisli o državnom sjedinjenju kraljevine Dalmacije i Hrvatske s Bosnom“ i toj je „pomisli posvetio svoj mač, za nje prolievao svoju krv, za nju izpustio dušu“. Paližna je bio „na čelu ustaških, kasnije i bosanskih četa kod Vrane, Počitelja, Novoga grada, Ostrovice, Zadra, Kliša, na ravnica slavonskih i u dolinama hrvatskih“, ratujući više ili manje uspješno, no uvijek ga se na bojištima moglo vidjeti „nepomična i neustrašiva“ i bio je „ban ustaške strane hrvatske“. U Paližni, kao i u Stjepanu Tvrtku, izgubila je narodna pomisao o državnoj zajednici zemalja našega naroda dva ponajglavnija zatočnika“ (1868. b, str. 112.).

Ivan Kukuljević Sakcinski se prvi temeljitije pozabavio Ivanom Paližnom u radu *Priorat vranski sa vitezi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj*.³² Istaknuo je da je Ivan Paližna bio prvi Hrvat među vranskim priorima, naveo je da je njegov otac Ivan bio „stari plemić županije križevačke“ i posjednik imanja Paližna, kasnije Palična, po kojemu je čitav rod dobio ime, te zabilježio da je prior imao braću Tomu i Petra te šest bratića, Jurja, Berislava, Ivana, Nikolu, Matu i Petra (1886. a, str. 63.). Prema Kukuljeviću Sakcinskom, Ivan Paližna je 1370. godine postao potprior Vrane, što zaključuje na temelju pritužbe Splićana kralju Žigmundu Luksemburškom iz 1388. godine kako već osamnaest godina trpe nasilje od Paližninih hospitalaca, dok je za vranskog priora bio izabran oko 1378. godine (1886. a, str. 63.). Osim onog što je već donio Rački, Kukuljević Sakcinski iznosi i druge podatke. U travnju 1383. Ivan Paližna bio je „jošte vjeran privrženik“ kraljice Marije jer je na njegovu molbu ona tada izdala nalog Stolonobiogradskom kaptolu da se provede istraga protiv Jakova,

³² Kukuljević Sakcinski 1886. a, str. 1. – 80., 1886. b, str. 1. – 68.

„župana dvornika kraljičinih“, koji je s priorova posjeda odveo njegova kmeta Ivana „sina Vogičeva“ (1886. a, str. 64.). Iste je godine i kraljevski sudac Ivan Seč izdao Paližni potvrdu da je u jednoj parnici potprior Luka u Paližnino ime pozvao pred kraljevski sud Stjepana Lackovića i njegova brata Dioniza (1886. a, 64.). Organizaciju pokreta protiv dvora Kukuljević Sakcinski pripisuje Paližni i navodi da su se njime zavjerali mnogi hrvatski i ugarski velikaši (1886. a, str. 64.). Ti su „muževi“, kako piše, podigli „barjak slobode proti mlitavom vladanju ženskom, i proti samosilju ponositog nadvornika Nikole Gorjanskog“ koji je bio „ljubimac“, a možda i „ljubovnik“ kraljice Elizabete (1886. a, str. 65.). Potom ponešto ublažava mišljenje o Paližninoj inicijativi jer malo niže kaže da je „prior Ivan odvažno pristupio uz kraljičine protivnike“ zajedno s čitavom svojom obitelji i mnogim utjecajnim prijateljima (1886. a, str. 65.). Paližna se nakon toga zatvorio u svoju Vranu, „jošte nepripravan za otvoreni rat“, ali ga je iznenadila kraljičina vojska i pred vladarskim četama Vrana se predala (1886. a, str. 65.). Hospitalci su u Vrani kraljicu Mariju lijepo primili, ali se ne zna je li među njima bio i Ivan Paližna, no svakako je tada bio lišen priorske časti (1886. a, str. 65.). U Zagrebu 25. studenoga 1383. kraljica Marija naložila je zagrebačkom biskupu Pavlu Horvatu da pavlinskom samostanu u Dubici vrati posjed Otok, koji su tom samostanu bili oteli „bivši“ vranski prior Ivan i drugi priori te su sudskim putem pavlini 1384. godine doista i bili iznova uvedeni u taj posjed (1886. a, str. 65. – 66.).³³ Nadalje Kukuljević Sakcinski navodi da su Paližnu početkom 1384. godine priznavali „u javnih hrvatskih listina“ zakonitim vranskim priorom i velikim županom dubičkim,³⁴ ali da je kraljica Marija imenovala upravitelje Dubičke županije, te da je potkraj iste godine Paližna „valjda po nalogu kraljice“ ponovno imenovan vranskim priorom (1886. a, str. 66.). Iznova izabran vranski prior Paližna potkraj 1385. godine bio je zauzet otpremanjem četa u protuosmanlijsku vojnu jer je papa Grgur naložio 18. prosinca 1385. ugarskim i dalmatinskim ivanovcima da u Romaniju pošalju protiv Osmanlija 500 vitezova i 500 štitonoša (1886. a, str. 68.).³⁵ Početkom 1386. kralj Karlo Drački imenovao je „svoga revnoga prijatelja i privrženika“ Paližnu dalmatinsko-hrvatsko-slavonskim banom, a prethodno je on primio natrag „faktično“ i čast vranskog priora i dubičkog župana. Nakon nove protudvorske pobune Ivan Paližna je oko sebe okupio nezadovoljnike u Hrvatskoj i Dalmaciji, a sudjelovao je i u nasrtaju na kraljice kod Gorjana u srpnju 1386. (1886. a, str. 69. – 70.). Duskora je Paližna, prema Kukuljeviću Sakcinskom, postao „duša pokreta“ protiv kraljica Marije i Elizabete te Žigmunda Luksemburškog (1886. a, str.

³³ Podatak ponavljaju Klaić, 1900., 210., i Peričić, 1971., 259. Tkalčić, 1895., 193., navodi da su se pavlini pritužili kraljici Elizabeti, a ne Mariji.

³⁴ Ovu čast Ivanu Paližni pripisuje i Peričić, 1971., 259., pozivom na Kukuljevića Sakcinskog.

³⁵ Ovo ponavlja Peričić, 1971., str. 263.

70.). Zaključuje, kao i Rački, da se početkom 1387. godine Paližna sastao s Ivanom i Pavlom Horvatom kako bi dogovorili daljnje poteze i navodi da im je malo poslije stigla vijest da je kraljica Elizabeta u Novigradu umrla ili bila ubijena (1886. a, str. 70). Nedugo poslije Paližna je dao sav prihod od soli i carina u Dalmaciji Firentincu Marinu (!) „jer je trebao novaca za vodjenje rata“ (1886. a, str. 70.). Paližni su se pokorili brojni gradovi u Dalmaciji, a njegove su čete u siječnju 1387. opsjele grad Novak u okolici Knina, gdje se našao 28. siječnja (1886. a, str. 70.). U veljači je s Ivanom Horvatom krenuo „u prekovelebitske strane“ hoteci se suprotstaviti novom banu Ladislavu od Lučenca (1886. a, str. 70.). Pred navalom kraljevskih snaga Paližna je pohitao u „svoj grad Počitelj“, ali su mjesto s nadmoćnim ljudstvom opsjeli knez Ivan Krčki i krbavski knezovi iz roda Gušića, zbog čega je Paližna, „braneći se hrabro“, nakon znatnih gubitaka predao grad i pošao u Novigrad „da čuva zatvorenu tamo kraljicu“ (1886. a, str. 71.). I Novigrad su Mlečani i kraljevske čete stavili pod opsadu, pa – iako se Paližna opirao „riedkom odvažnošću i hrabrošću“ – na koncu je morao popustiti i sklopio je 4. lipnja 1387. sporazum s mletačkim zapovjednikom kojim mu je bilo dopušteno napustiti grad s posadom, a zauzvrat je predao mjesto i oslobodio kraljicu Mariju (1886. a, str. 71. – 72.). Ivan Paližna, kojeg Kukuljević Sakcinski jedanput naziva bivšim priorom, a malo niže priorom, vladao je po njemu i dalje kao „ban hrvatski“ Dalmacijom, držeći u svojoj vlasti pojedine dalmatinske gradove (1886. a, str. 72.). Paližnin položaj znatno se poboljšao kad se na čelo protudvorskog pokreta stavio bosanski kralj Stjepan Tvrtko I., no ipak se među svim gradovima u Dalmaciji najpouzdanije mogao osloniti na grad Vranu koji je bio „svomu pravomu prioru vazda vjeran i odan“ (1886. a, str. 72.). U listopadu 1387. kraljevske snage opsjele su Vranu, no morale su se na koncu u studenome povući pred nadiranjem bosanske vojske predvođene mačvanskim banom Ivanom Horvatom i vranskim priorom Ivanom Paližnom (1886. a, str. 72. – 73.). U to je vrijeme Paližna zauzeo i važnu utvrdu Ostrovicu, a trogirski gradski zapisnici navode ga 1388. godine kao pravoga vranskog priora i bana Dalmacije i Hrvatske (1886. a, str. 73.). U siječnju 1388. Splićani su se pritužili kralju Žigmundu na štetu koju im nanose bosanski kralj i vranski prior (1886. a, str. 73.). „Prior i ban“ Ivan Paližna zadržao je u Dalmaciji „pobjedonosno svoju vlast“, a „kolikom strogošću“ je nastupao protiv suparnika pokazuje opetovana pritužba splitske općine zbog nasilja koje trpi od njega i njegovih križara (1886. a, str. 74.). Kukuljević Sakcinski pozabavio se i sklapanjem saveza dalmatinskih gradova i pojedinih velikaša protiv „okuženog vranskog priora“ (1886. a, str. 74. – 75.). U to je vrijeme Paližna „kao suri orao sjedio“ u „svom strmom gradu Klisu“, gdje je početkom ožujka primio poslanike bosanskoga kralja i poruke od raznih dalmatinskih gradova i knezova (1886. a, 75.). Paližna je početkom 1389. godine pojurio u Slavoniju kako bi pomogao saveznicima, uspješno

se s Ivanom Horvatom suprotstavljajući naslovnom vranskom prioru Albertu Lackoviću (1886. a, str. 76.). Uz Paližnu se u borbi odlikovao Tibald, sin Deževa od Sinca (!) u Križevačkoj županiji, kojem je Žigmund kasnije oduzeo sve posjede (1886. a, str. 76.). Ne uspjevši se održati u Hrvatskoj, Paližna se vratio u Dalmaciju i utaborio s četama između Zadra, Vrane i Ostrovice, provaljujući na zadarsko područje (1886. a, str. 76. – 77.). U studenome 1389. kraljevske su snage navalile na Vranu, kojoj je u pomoć požurio Paližna, a u najžešćoj bitki 24. studenoga bio je i on ranjen u bedro,³⁶ no Vranu su i dalje zadržali ivanovci (1886. a, str. 77.). U ožujku 1390. Paližnini su vojnici opet prodrli do zadarskih zidina (1886. a, str. 77.). Nakon vranskih bojeva Paližna se ne spominje godinu dana „ni na ratnom, ni na političkom poprištu“, a onodobne isprave ne navode ga ni u časti bana nego bilježe Ivana Horvata kao namjesnika Stjepana Tvrtka I. u Dalmaciji (1886. a, str. 78.). Uzrok tomu bila je „ljuta rana“ zadobivena u srazu kod Vrane, od koje je „veliki taj muž“ i umro 16. veljače 1391. u „omiljenoj svojoj Vrani“, a mjesec dana potom u smrti ga je slijedio Stjepan Tvrtko I. (1886. a, str. 78.). Na tragu razmišljanja Račkoga Kukuljević Sakcinski poentira tvrdnjom da „sa ovimi dvimi heroji pade u grob najveća nada i podpora rodoljubnih i slobodoumnih muževa na slavenskom jugu“ (1886. a, str. 78). Za njega je Paližna bio „prvi prior vitezova sv. Ivana roda hrvatskoga“ kojemu „i u rodoljubju i u obrani zemlje i njezinih prava pripada... jedno od prvih mjesta“, kao „neprijatelj gospodstvu ženskomu“ i „istinski odan“ Ludoviku I. Anuživncu i njegovoj dinastiji koju je predstavljao Karlo Drački, on je „u savezu sa slobodoumni muževi vojevao umno i hrabro za ideu narodnu“ odbijajući „oduševljeno podle pristaše slabih žena i još slabijega inostranca iz Luxenburga (tj. Žigmunda)“, zbog čega mu među hrvatskim banovima pripada „častno mjesto“, a među vranskim priorima „sjaje kao prva zvijezda“, što dodatno osvjetljava okolnost da je nakon smrti toga „najumnijega kolovodje ustaša“ cijeli protudvorski pokret „poletio... nizbrdice“ (1886. a, str. 78. – 79.).

Vjekoslav Klaić u svojoj *Povjesti Hrvata* također je detaljno pisao o Paližninoj ulozi u protudvorskom pokretu,³⁷ a njime se bio pozabavio i u svojoj ranijoj povjesnici *Poviest Bosne do propasti kraljevstva*,³⁸ u oba djela opetujući podatke već otprije iznesene u historiografiji. Osim što i on ističe da je Paližna bio „najodaniji pristaša“, „najgorljiviji... pristaša i prijatelj“ (1882., str. 170., 193.), „najodaniji... privrženik“ (1900., str. 242.) i „najgorljiviji privrženik i prijatelj“ (1900., str. 158.) Stjepana Tvrtka I. u Hrvatskoj i podcrtava njegovo bojovno junaštvo – u listopadu 1387. „hrabro“ je odbijao napade protivnika (1882., str. 172., 1900., str. 244.) i nije bio „čovjek koji bi se

³⁶ Tu je Kukuljević Sakcinski načinio faktografsku pogrešku. Vidi tablicu *Pregled glavnih podataka*, br. 50.

³⁷ Klaić, 1900., 204., 208. – 210., 213., 216., 223., 226. – 234., 240., 242. – 248., 250., 254. – 255., 258.

³⁸ Klaić, 1882., 167. – 173., 175. – 180., 185. – 186., 193.

tako lako predao, već se je hrabro otimao sjedinjenoj vojsci“ Mlečana i kraljevskih četa u obrani Novigrada u proljeće 1387. (1900., str. 234.) – te ponavlja da je u bitki na Kosovu polju sudjelovao ban Ivan Horvat (1882., str. 183., 1900., str. 251.), da je Paližna u siječnju 1387. dao Firentincu Marinu (!) u zakup sav prihod od soli i carina na sol u Dalmaciji (1900., str. 229.) i da je umro 16. veljače 1391. (1882., str. 193., 1900., str. 258.), unosi i neke nove interpretativne momente. Po njemu je Paližna podigao prvi ustanak u srpnju ili kolovozu (1900., str. 208.) odnosno u rujnu 1383. (1882., str. 167.), a za razliku od Račkoga (1868. b, str. 102. – 103.) i Kukuljevića Sakcinskog (1886. a, 78.), smatra kako je Stjepan Tvrtko I. za svoga namjesnika i bana u Hrvatskoj i Dalmaciji postavio najprije Paližnu 1388. godine, a Ivana Horvata tek kasnije, 1390. godine (1882., str. 175., 179., 187., 1900., str. 245., 255.). U vezi s Paližninim podrijetlom, koje je također odredio hrvatskim rodnom, pomišlja i da bi mjesto Polesnik (Policnich) u ninskoj općini između sela Dračevca, Slivnice i Islama bilo možda Paližnina djedovina (1900., str. 208.). Osim toga navodi da je Paližna 1383. godine utočište kao bjegunac pronašao na dvoru Stjepana Tvrtka I. (1900., str. 213., 216.).

I Ferdo Šišić potanko se u monografiji *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba* pozabavio protudvorskim pokretom, pa je shodno tomu vidno mjesto u njegovu izlaganju dobio i Ivan Paližna.³⁹ U bilješci je naveo osnovne podatke o rodu i podrijetlu Paližninu, pozivajući se na istraživanja Ivana Kukuljevića Sakcinskog i Antala Póra, pri čemu je iznio pretpostavku kako je Paližna vranskim priorom postao oko 1378. godine kao nasljednik Rajmunda de Beaumonta, a da je od 1370. godine bio potprior (str. 247. – 248., bilj. 15). Prvu Paližninu pobunu, kako se čini, datira u listopad 1380. (1902., str. 30. – 31.); pritom ustvrđuje da je kraljica Elizabeta bila zadavljena pred očima svoje kćeri Marije, iako ne apostrofira posebno Paližnu kao krivca (1902., str. 51.), i navodi da je Paližna uz Ivan(iš)a Horvata i Hrvoja Vukčića Hrvatinića bio jedan od vođa ustaničke vojske koja je 1387. godine krenula osvojiti Gradec (1902., str. 54.), da je zajedno s Ivan(iš)om Horvatom nakon Žigmundove krunidbe za kralja provalio u Baranju (1902., str. 56.) i da je poslije bio ponovno djelatna s njim sjeverno od Save (1902., str. 60.).⁴⁰ Šišić, kao i njegovi prethodnici, također spominje Paližninu „hrabru odbranu“, u ovom slučaju Počitelja (1902., str. 59.), a na Klaićevu tragu bio je mišljenja da je Stjepan Tvrtko I. Paližnu imenovao svojim namjesnikom i hrvatsko-dalmatinskim banom sa sjedištem u Klisu (1902., str. 65.). Ujedno je i on u Ivanišu Horvatu vidio sudionika bitke na Kosovu polju 1389. godine, netočno istaknuvši

³⁹ Šišić, 1902., str. 27., 31., 51. – 52., 54. – 56., 58. – 60., 64. – 66., 69., 74., 77.

⁴⁰ Vidi i Peričić, 1971., 270. – 271.

da „se u jednom izvoru izrično navodi ban Ivaniš Horvat“ (1902., str. 73.).⁴¹ S druge strane, Paližni nije pridijelio nikakvu ulogu u napadima na zadarsko područje u rujnu i studenome 1389. nego isključivo bosanskoj vojsci (1902., str. 74.). Najvažniji se Šišićev doprinos ogleđa u novoj dataciji Paližnine smrti jer se dotada kao valjan uzimao nadnevak koji nudi Pavao de Paulo.⁴² Šišić je skrenuo pozornost na to da se u dubrovačkim spisima pod 17. veljače 1391. navodi kako je Stjepan Tvrtko I. mrtav, pa je otuda zaključio da je Pavao de Paulo pomiješao datume smrti Paližne i bosanskoga kralja, pretpostavivši da je vranski prior, taj Tvrtkov „glavni... pomagač“, možda umro 23. ožujka 1391. (1902., str. 77., 256. – 257., bilj. 210.).

Premda se ne bavi izravno Ivanom Paližnom, vrijedi istaknuti i rad Tomislava Raukara *Zadarska trgovina solju u XIV i XV stoljeću*⁴³. Raukar je točno utvrdio da je 28. siječnja 1387. Paližna dao u zakup sve prihode solnih komora u Dalmaciji i Hrvatskoj Cionu iz Firence, tadašnjem upravitelju Kraljevske komore soli i tridesetine u Dalmaciji i Hrvatskoj sa sjedištem u Zadru, za iznos od 18.000 dukata i s početkom od 9. veljače, naglasivši da se u hrvatskoj historiografiji dotad pogrešno navodio kao zakupnik Firentinac Marin (1969./1970., 29. i bilj. 53., 41.).⁴⁴ Pritom je Raukar dometnuo da ta okolnost dokazuje kako je Paližnina vlast u Dalmaciji, odnosno nad Zadrom i drugim dalmatinskim gradovima, bila u prvim mjesecima 1387. godine „vrlo čvrsta, inače iskusni Cion ne bi bio uzeo u zakup komorske prihode“ (1969./1970., str. 29.). Međutim, u lipnju iste godine, nakon zajedničke vojne akcije kneza Ivana Krčkog, krbavskih knezova i mletačkog brodovlja, uslijedio je slom Paližnine vlasti u Dalmaciji (1969./1970., str. 29.).

Nakon duljeg vremena tek je Eduard Peričić ponovno pisao temeljitije o Paližni u radu *Vranski priori Ivan od Paližne i Petar Berislavić*⁴⁵. Opsežno i vrlo sustavno se pozabavivši Paližnom, naveo je veliku većinu otprije poznatih, odnosno prethodno iznesenih podataka i pretpostavki.⁴⁶ No prvi je uporabio i dotad neiskorišteno vrelo, *Kararsku kroniku* Andree Gatarija, iako nedovoljno iscrpno. Tako na temelju nje bilježi da je Paližna vojevao u Italiji u prosincu 1372., od 14. do 27. lipnja 1378. i u siječnju 1379. te zaključuje da je upravo on vodio čete koje su u prvoj polovini 1383. (!) kraljice

⁴¹ Ipak, u jednom kasnijem radu (Šišić, 1927., str. 90., uz bilj. 2.) prvi je ustvrdio da je u bitki na Kosovu polju sudjelovao Paližna argumentirajući to činjenicom da je on nosio naslov bana od 1386. godine do smrti, a Ivan(iš) Horvat bio je ban između 1375. i 1381. godine.

⁴² Vidi tablicu *Pregled glavnih podataka*, br. 52.

⁴³ Raukar, 1969./1970., 19. – 79.

⁴⁴ Peričić, 1971., 268., koji ne poznaje Raukarov članak, Ciona iz Firence pretvara u Chiona Marinija.

⁴⁵ Peričić, 1971., str. 239. – 321.

⁴⁶ Peričić, 1971., str. 249. – 282.

Marije i Elizabeta poslale u pomoć Karlu Dračkom (1971., str. 252.).⁴⁷ Smatra da je Paližna postao ivanovskim priorom 1378. godine (1971., str. 250.) i da se u času smrti kralja Ludovika Anžuvina nalazio na ugarskom dvoru jer je osamnaest dana nakon toga boravio u Stolnom Biogradu u ivanovskom samostanu (1971., str. 251.). Zapazio je i da u popisu pristaša saveza (lige) braće Horvat protiv kraljevske vlade iz 1385. godine nema Paližnina spomena, što tumači time da Paližna nije bio „čvršće povezan s nezadovoljnicima iz gornje Hrvatske“, nego se držao „linije legitimmeta“ želeći na prijestolje dovesti Karla Dračkog (1971., str. 260.). Odbija zaključak o nasilnoj smrti kraljice Elizabete i o Paližninoj odgovornosti za to (1971., str. 267.) i opredjeljuje se za Paližnino sudjelovanje u boju na Kosovu polju videći u sintagmi *cum crucesignatis*⁴⁸ ivanovce koji su bili križonoše, a pretpostavku dodatno potkrepljuje time što je u to vrijeme ban Ladislav od Lučenca napao i osvojio Klis, očito aludirajući na to da se tako nešto ne bi bilo dogodilo da je Paližna bio u blizini (1971., str. 279.). Što se tiče datuma Paližnine smrti, prihvaća Šišićevo mišljenje da je umro možda 23. ožujka 1391. (1971., str. 281.). Istovjetno interpretacijama starije historiografije o Paližninoj ulozi u protudvorskom pokretu, Peričić smatra da je smrću Stjepana Tvrtka I. i Ivana Paližne, kojeg je, po uzoru na Kukuljevića Sakcinskog i Vjekoslava Klaića, označio prvim Hrvatom među vranskim priorima (1971., str. 249.), „ove dvojice velikana“, „dvojice državnika, vojskovođa i patriota“, „propala i zamisao da se na slavenskom jugu podigne samostalna država“. Prema Peričićevoj ocjeni, dotada najobuhvatnijoj po svom domoljubnom južnoslavenskom duhu, Paližna je bio „ne samo jedan od najglasovitijih priora naših ivanovaca nego i jedna od najsnažnijih ličnosti u hrvatskoj povijesti“, „čovjek posve jasnih i lucidnih koncepcija“, „političar linije strogog legitimeta dokle god je to vodilo dobrobiti i sigurnosti domovine i odlučnog skretanja na tegotni put otpora, bune i ratovanja kada se ovo pokazalo

⁴⁷ Peričić se pritom pozvao na Praya i Račkog, koji su navodno ustvrdili isto. No Pray (1773., 22.), iako doista navodi vranskog priora u tom kontekstu, zapravo je podatak iz Pavla de Paula o tomu da su *Ioannes banus et nepos dictis prioris Auranae* vodili Ugre u pomoć kralju Karlu Dračkom u Apuliju (a. 1384.) povezao s pretpostavkom da je Paližna novac dobiven od založbe posjeda na rijeci Kanjiži u preceptoratu Újudvaru (vidi tablicu *Pregled glavnih podataka*, br. 19) imao upotrijebiti na Karlovu korist, ali ga je umjesto toga namijenio za pripremu svoje pobune, što bi značilo da Paližna nije ni otišao u Italiju. Rački (1868. a, 109. – 110., uz bilj. 5.) pak kaže da je zapovjednik vojske upućene Karlu Dračkom bio samo Paližnin nećak Ivan, zasnivajući to na hipotezi kako abrevijaturu *Ioanne B.* u rukopisu Pavla de Paula valja doduše razriješiti kao *Ioanne P.* odnosno P(alizna), ali implicirajući pritom da je ostatak rečenice *et nepote dicti prioris Auranae* dodatno pojašnjenje o komu je riječ, a ne da je u pitanju prior Ivan Paližna, kao što hoće Peričić. S druge strane, Šišić (1904., 7., bilj. 30.) ističe da je taj „ban Ivan“ slavonski ban (zapravo ban „čitave Slavonije“) Ivan od Lendave. Peričić uostalom griješi kad ovo slanje vojne pomoći Karlu Dračkom datira u 1383. godinu (vidi Pavao de Paulo, a. 1384., uz Rački, 1868., 109.).

⁴⁸ Vidi tablicu *Pregled glavnih podataka*, br. 47.

jedinim rješenjem, jednim perspektivnim rješenjem ukoliko ga prihvati sav narod, odnosno oni koji su ga u to vrijeme predstavljali“. Paližna je „svom odlučnošću“ stao na stranu Stjepana Tvrtka I. osjetivši da je on „jedina snažna ličnost koja bi mogla okušiti oko sebe cijelu Hrvatsku i dati joj sigurnost“. Istovremeno Paližna nije zanemario ni „ugrožene saveznike Srbe i njihova kneza Lazara Hrebljanovića“: „uz Tvrtkovu vojsku zajedno sa svojim vitezovima ivanovcima hita na Kosovo da spriječi prodor Turaka“. To samo po sebi nije bilo dostatno nego je nakon kosovskog boja valjalo „još većom odlučnošću nastaviti misiju ujedinjenja i kao garanciju i bedem pred opasnošću od Turaka“, a tomu su se „i kralj i prior“ posvetili „svom odlučnošću“ (1971., str. 282.).

Zahvaljujući otkriću dotada nepoznatih isprava u Arhivu Reda sv. Ivana Jeruzalemskog u Valletti na Malti, potpuno je nove spoznaje u vezi s Ivanom Paližnom ostvarila Ljelja Dobronić iznijevši ih u knjizi *Viteški redovi. Templari i ivanovci u Hrvatskoj*.⁴⁹ Izostavivši raspravu o Paližninoj ulozi u protudvorskom pokretu o kojoj se prethodno već mnogo pisalo, Dobronić se pozabavila ponajprije prilikama u Ugarsko-hrvatskom prioratu u Paližnino doba pripisavši tadašnje nestalno stanje borbi za prevlast između vitezova talijanskog i vitezova provansalskog jezika. Pritom je istaknula da od 1374. godine Ugarska (a s njom i Hrvatska) nije imala priora nego samo upravitelja priorata s obzirom na to da se prior ne spominje među sudionicima sastanka ivanovaca 25. rujna 1374. u Avignonu (1984., str. 125.). Pomišljala je da bi Paližna mogao biti Ivan iz Zagreba kojeg je prior za Ugarsku Baudoin Cornuti primio 1365. u red kao brata služitelja (1984., str. 126. – 127.). Izdvaja ispravu od 12. ožujka 1382. u kojoj, kako ona drži, stoji da je meštar Ivan de Heredia podijelio bratu Ivanu Paližni priorat Ugarske iznova (*de novo*) na deset godina, pa zaključuje da je Paližna bio prior vjerojatno od 1373. godine (1984., str. 127.). Istovremeno domeće da se on spominje kao prior i u dopisu gradskog vijeća Zadra kralju Ludoviku od 26. svibnja 1381., a da je iste godine zabilježen i izvjesni Petar kao prior Vrane (1984., str. 127.). U ispravi Ivana de Heredije ističe se „glas o kreposti poštenja i marljivosti“ kojom je Paližna upravljao redom, što Dobronić povezuje s time da je Paližna vratio redu sela Bojišće i Zablacé koja je njegov prethodnik bio prodao Zadranima (1984., str. 127.). Paližni je 15. srpnja bio opširnom i svečanom ispravom dodijeljen priorat Ugarske, a dva dana kasnije dobio je Paližna i pismeni nalog ivanovskog meštra da natrag zadobije dobra koja su otuđena od priorata Ugarske (1984., str. 128.). Navodi da je Paližna od meštra dobio dozvolu da na svom području smije podizati utvrđene gradove i zgrade (1984., str. 129.). Pretpostavlja da je u srpnju 1382., kad je primao naloge i naputke od meštra, čiji „čovjek povjerenja“ je bio od početka (1984.,

⁴⁹ Dobronić, 1984., str. 125. – 133. Za spomenute isprave valja uzeti Hunyadi, 2010., koji ispravlja transkripcijske i datacijske netočnosti koje su se potkrale Ljelji Dobronić.

str. 132.), Paližna osobno boravio u Avignonu, gdje je tada bio i Ivan de Heredia zajedno sa svojim zaštitnikom, papom Klementom VII. (1984., str. 129.).⁵⁰ Dobronić dijelom tumači Paližninu smjenu s položaja priora i time što se svojim nastojanjem da prioratu vrati otuđene posjede zamjerio mnogima (1984., str. 130.). Ispravno odbacuje i podatak iz tobožnje isprave pape Grgura (bio bi to Grgur XI.) po kojoj je Paližna sudjelovao 1385. – 1386. godine u slanju četa za borbu protiv Osmanlija jer je Grgur XI. umro još 1378. (1984., str. 130.).⁵¹ Doduše, zna se kako je Grgur XI. bio živo zainteresiran za pohod protiv Osmanlija i da je kanio vodstvo nad njime povjeriti upravo Ivanu de Herediji, iako od čitava pothvata na koncu nije bilo ničeg (1984., str. 125.). Dobronić ističe da datum Paližnine smrti nije poznat, a da 26. travnja 1392. njegovi nećaci pišu o njemu kao pokojnom stricu (1984., str. 132.). Glavninu svojih zaključaka Dobronić je ponovila i u kasnijoj knjizi, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*,⁵² preradbi prve svoje monografije na ovu tematiku, dijelom se oslonivši i na istraživanje Nevena Budaka. U njoj je Paližnu nazvala „najpoznatijim ivanovcem“ u Hrvatskoj, ali i „najkontroverznijom osobom u svom vremenu“ (2002., str. 172.).

Neven Budak posljednji se iscrpnije pozabavio Paližnom u radu *Ivan od Paližne, prior vranski, vitez sv. Ivana*⁵³. Donijevši pregled historiografije od Ivana Kukuljevića Sakcinskog do Ljelje Dobronić (1989., str. 57. – 63.), najviše je pažnje posvetio do tog vremena nedovoljno vrednovanim podacima iz *Kararske kronike* o Paližninu vojevanju u Italiji 1372., 1373. i 1380. godine, pri čemu je podcrtano njegovo junaštvo i uspjesi na bojnopolju (1989., str. 65. – 67.). Budak prvi prema dostupnim ispravama rekonstruira rodoslovlje roda Paližna (1989., str. 63. – 65.) i točno određuje položaj posjeda Paližna, na području današnjeg Palešnika jugoistočno od Rače (Nove Rače) (1989., str. 64.). Skreće pozornost na „neiskorištenu ispravu“⁵⁴ o tomu da je stanovitom Tibaldu od Svetača kralj Žigmund Luksemburški oduzeo 1383. godine neke posjede jer je bio Paližnin pristaša (1989., str. 65.).⁵⁵ Budući da se u ispravi Paližna naziva

⁵⁰ U novom izdanju svoje knjige Dobronić (2002., str. 175.) tu pretpostavku donosi kao gotovu činjenicu: „Brat Ivan od Paližne boravio je u Avignonu svakako od 15. do 20. srpnja 1382.“, iako malo niže u tekstu (2002., str. 179.) mišljenje ponešto relativizira formulacijom „mora se pretpostaviti da je osobno boravio u Avignonu“.

⁵¹ Kasnije Dobronić (2002., str. 175.) ostavlja otvorenom mogućnost da je Ivan Paližna bio uključen u opremanje i odašiljanje vojnih snaga (500 vitezova i 500 štitonoša) protiv Osmanlija, ali prema papinu nalogu s kraja 1375. godine, domećući da je veliki meštar Ivan de Heredia možda i stoga „imao tako dobro mišljenje o njemu“.

⁵² Dobronić, 2002., str. 172. – 183.

⁵³ Budak, 1989., str. 57. – 70.

⁵⁴ Podatke iz nje već je uzimao Kukuljević Sakcinski (1886. a, str. 76.).

⁵⁵ Budak tumači riječ *assecla* uvjetno kao dvorjanik (1989., str. 65.), no ona znači pristašu, sljedbenika.

Iohannes Cinasus, filius Iohannis de Palisna, Budak zaključuje da je upravo tako glasilo Paližnino puno ime. Navodi da se njegov dolazak na povijesnu pozornicu možda doista skriva iza spomena kako je 1365. godine u Red ivanovaca stupio izvjesni Ivan iz Zagreba (1989., str. 65.). Unatoč istraživanjima Ljelje Dobronić, Budak ne spominje Paližnino imenovanje za priora Ugarske nego samo Vrane (1989., str. 67.). Međutim, ostavlja otvorenim pitanje odnosa između Vranskog i Ugarsko-hrvatskog priorata i ustvrđuje da su u Paližnino vrijeme faktično postojala dva priorata (1989., str. 68.). Misli da je Paližna novac dobiven od založbe posjeda u preceptoratu Újudvar (ne sâm Újudvar kao što Budak ima) kanio iskoristiti za gradnju utvrda (1989., str. 69.). Djelomičan motiv za Paližninu oporbu kraljicama opaža u njegovu stavu da „ženska vladavina, mogao je to vidjeti i u Napulju, nije donosila ništa dobro“ (1989., str. 68.),⁵⁶ a govori i o tomu kako se „njegova ratnička (nećemo reći: nasilnička) ćud“ izrazila u sukobu sa Zadranima (1989., str. 67.). Budak pomišlja i da je Paližna, nakon što ga je Ivan de Heredia smijenio nakon pobune 1383. godine, ali i možda stoga što se htio osamostaliti od ivanovskog meštra i generalnog kapitula, novog saveznika u Redu pronašao u osobi Heredijina protumeštra Rikarda Caracciola (1989., str. 68.). Ističe da je Paližna, zanemariivši svoje viteške zavjete, „napose viteza Sv. Ivana“, otimao posjede zadarskim građanima i dubičkim pavlinima, nasrtao na Splićane, podigao pobunu protiv zakonitog vladara, držao u zatočeništvu kraljice i sudjelovao u Elizabetinu umorstvu (1989., str. 68.). Smatra i da je Paližna „gotovo sigurno“ bio sudionik bitke na Kosovu polju, poglavito zbog spomena križonoša koje je predvodio (1989., str. 69.). S pravom odbacujući interpretaciju starije historiografije da je Paližna bio borac za južnoslavensko oslobođenje od strane vlasti, ustvrđuje da ga je objektivnije sagledavati kao jednog od krivaca za građanski rat u Hrvatskoj, ali i „hrabra i sposobna viteza“, doduše sa svim nedostacima svojstvenima viteštvu onog doba, posebice osobnom koristoljubivošću, „koji se samo s mačem u ruci“, a do smrti se borio „s mačem u ruci“, proslavio na mnogim bojištima i uzdigao na društvenoj ljestvici (1989., str. 69. – 70.).

Budak je svoju raspravu u skraćenom i ponešto dorađenom obliku objavio i na engleskom jeziku pod naslovom *John of Palisna, the Hospitaller Prior of Vrana*⁵⁷. U njoj je korigirao neke kronološke odrednice koje je iznijela Ljelja Dobronić, a on preuzeo u ranijem radu. Tako bilježi da je Ivan iz Zagreba, iza kojeg se možda skriva Ivan Paližna, iako za to nema dokaza, primljen u Red ivanovaca 1366., a ne 1365. godine (2001., str. 283., 289., bilj. 7.).⁵⁸ S druge strane, u bilješci niže u tekstu naglašava da Paližnina vojna karijera u Italiji proturječi tomu da bi on bio Ivan iz Zagreba, jer bi

⁵⁶ Hunyadi, 2010., 63., ističe da je Paližna vjerojatno htio „zavladati u južnom dijelu Ugarske“.

⁵⁷ Budak, 2001., str. 283. – 290.

⁵⁸ Usp. Luttrell, 2001., 280., bilj. 41, Hunyadi, 2010., str. 164., 318.

mu kao ivanovcu bilo nemoguće stupiti u službu Barnabò Viscontija, koji je 1373. godine pripremao pohod protiv pape (2001., str. 284., 289., bilj. 17.).⁵⁹ Budak ističe i da je Paližna bio u vrlo dobrim odnosima s mešтром Ivanom de Heredijom i da je imenovan za priora Ugarske 15. srpnja 1382., ali da isprava od 12. ožujka 1382., kako je mislila Dobronić, zapravo pripada 1383. godini zbog datacije prema Utjelovljenju, pa se izraz „iznova“ (*de novo*) ne odnosi na prethodnih deset godina, nego na okolnost da je tek sada bio i službeno potvrđen za priora (2001., str. 285., 289., bilj. 24.). U ovom prilogu Budak navodi i da se Paližna neko vrijeme sklanjao na dvoru Stjepana Tvrtka I. i da se 1385. godine pridružio stranci Karla Dračkog (2001., str. 286.) te da je Stjepan Tvrtko I. 1388. godine imenovao Paližnu svojim namjesnikom u Hrvatskoj, zbog čega se on nastavio služiti banskim naslovom (2001., str. 287.). Napokon, datiravši Paližninu smrt nekoliko mjeseci nakon bitke na Kosovu polju, dakle, u 1390. godinu, pretpostavlja da je u tom času on mogao imati pedesetak godina i dodaje da je bio „sposoban ratnik“ koji je postao „jedan od najtjecajnijih ljudi u kraljevstvu“ (2001., str. 287.).

Zadnji se Paližnom pozabavio Zsolt Hunyadi u monografiji *Hospitalci u srednjovjekovnom Ugarskom Kraljevstvu oko 1150.-1387. godine (The Hospitallers in the Medieval Kingdom of Hungary c. 1150-1387)*, no u središtu mu je pozornosti Paližnina uloga unutar ivanovskog reda, a ostalih elemenata njegove karijere dotiče se tek usputno i krajnje sažeto.⁶⁰ Međutim, utvrdio je da najraniji Paližnin spomen kao ugarskog priora potječe iz travnja 1379., no da je službeno bio imenovan tek u srpnju 1382. (2010., str. 62., 88. – 89.), ističe da je bio pristaša pape Klementa VII. (2010., str. 62.), odnosno da se „umilio“ Ivanu de Herediji i preko njega postao Klementov privrženik (2010., str. 88.), zaključuje da sigurno nije imao prste u umorstvu kraljice Elizabete u studenome 1386., ali da je od tog vremena bio odmetnik, te ustvrđuje da je postao sljedbenik anžuvinske stranke u proljeće 1386. (2010., str. 63.). Također donosi podatak da je Paližna u siječnju 1387. opsjedao Darnóc (današnji Slatinski Drenovac) (2010., str. 64.),⁶¹ navodi da Paližna nije sudjelovao na ivanovskoj općoj skupštini u Valence-sur-Rhône u ožujku 1383. unatoč izričitu zahtjevu ivanovskog meštra (2010., str. 89.), spominje da je protumeštar Rikard Caracciolo nazvao Paližnu u ispravi od 23. svibnja 1386. upraviteljem Ugarskog priorata (2010., str. 90. – 91.) i bilježi da je szentmártonski preceptor Mihael u studenome 1380. boravio kao Paližnin poslanik u Italiji, a da mu je tijekom izbjavanja usred bijela dana bila

⁵⁹ Mnogo snažnijim argumentom protiv toga da bi Ivan iz Zagreba bio istovjetan Ivanu Paližni doima se tvrdnja kako bi Paližna, s obzirom na to da je bio plemićkog podrijetla, bio u Red ivanovaca primljen kao *miles*, a ne samo kao *serviens* (Hunyadi, 2010., str. 164.).

⁶⁰ Hunyadi, 2010., str. 62. – 64., 88. – 91., 93., 108. – 109., 123., 139., 144., 147., 149., 154., 164., 184., 187. – 188., 207.

⁶¹ Doduše, poziva se i na CDH X/1, str. 135., gdje takvog podatka nema.

napadnuta i opljačkana kuća u Szentmártonu (2010., str. 149., 188.).⁶² Paližnu inače naziva „ambicioznom“ (2010., str. 63.), „ambicioznom ugarskim hospitalcem“ (2010., str. 88.) i „buntovnim priorom“ (2010., str. 139.), kaže za njega da je bio „zamršena ličnost (2010., str. 62.) i spominje da je završio „neslavno“ (2010., str. 109.).

Na koncu valja spomenuti i manje, stručne radove o Ivanu Paližni, mahom priloge u enciklopedijama, korektno pisane, Milana Preloga u *Narodnoj enciklopediji srpsko-hrvatsko-slovenačkoj*, Ivana Kampuša u *Enciklopediji Jugoslavije* i Trpimira Vedriša u *Hrvatskoj enciklopediji* te Silvije Pisk o rodu Paližna također u *Hrvatskoj enciklopediji*.⁶³ Od osobitosti ovih priloga valja istaknuti da Prelog Paližninu smrt datira 16. veljače 1391. i navodi da je bio hrvatsko-slavonsko-dalmatinski ban od 1386. do 1391. godine; Kampuš bilježi da je umro u ožujku 1391. i da je zahvaljujući njegovoj hrabrosti propao pokušaj Zadrana da 1389. godine osvoje Vranu; Vedriš pak spominje kako je već u travnju 1379. obnašao dužnost ugarskog (vranskog) priora, da su mu se u travnju 1390. kao predstavniku Stjepana Tvrtka I. predali gradovi Split, Šibenik i Trogir te da je umro 1390. godine.

Zaključak

Nedavno je istaknuto kako Paližnino djelovanje još čeka pomnu i temeljitu raščlambu.⁶⁴ Ovdje prikazani pregled vrela i historiografije pokazuje kako su se s vremenom obogaćivale podatkovne spoznaje, ali i kako se mijenjao istraživački fokus i interpretativni diskurs o Ivanu Paližni i njegovoj ulozi u hrvatskom i ugarskom kasnom srednjovjekovlju. Starija hrvatska historiografija sagledavala je Ivana Paližnu prije svega u okviru tzv. protudvorskog pokreta, pri čemu je osobit naglasak stavljen na njegovo savezništvo s bosanskim kraljem Stjepanom Tvrtkom I., u duhu ideje o južnoslavenskom jedinstvu i rodoljublju (Rački, Kukuljević Sakcinski, Klaić, Šišić). Takvo je viđenje, koje se dugo zadržalo u historiografiji (Peričić), dodatno prošireno i potkrepljeno nakon što je iznesena pretpostavka da je Paližna bio sudionik kosovskog boja. Taj se pobratimski sentiment odlično uklapao u isticanje kako je Paližna bio Hrvat (Rački, Kukuljević Sakcinski, Rački, Peričić).

Starija historiografija imala je i vrlo povoljno mišljenje o Paližninoj bojovnosti i hrabrosti na bojnopolju (Rački, Kukuljević Sakcinski, Klaić), dok noviji istraživači

⁶² U samom vrelu (CDH IX/7, str. 440.) stoji da je bio u Italiji u službi kralja Ludovika Anžuvina (*tunc in vestris [sc. domini Ludouici] seruitiis in partibus Italiae existente*).

⁶³ Prelog, 1928., str. 290., Kampuš, 1965., 419., Vedriš, 2006., str. 234., Pisk, 2006., str. 233. – 234. Iz razmatranja je izostavljen članak Ivana Franića „Ivan Paližna, prior vranski...“ objavljen u *Narodnim novinama* god. 99/1933., br. 39., 5. (vidi i Peričić, 1971., 251., bilj. 65.), s obzirom na to da nije riječ o znanstvenom ni stručnom radu.

⁶⁴ Hunyadi, 2010., str. 91.

naglašavaju njegovu ratničku, odnosno nasilničku ćud, doduše i nesumnjivu vojnu sposobnost (Budak), kontroverznost (Dobronić) i zamršenost njegove ličnosti (Hunyadi). Bilo je i nadasve pohvalnih, prigodice i literarno zanesenih kvalifikacija Paližnine osobe i njegova djelovanja (Kukuljević Sakcinski, Peričić). Neodvojivo od toga jest i promišljanje o uzrocima Paližnina ustanka protiv zakonite kraljevske vlasti. Prijašnji su historiografi glavni povod vidjeli u Paližninoj nespremnosti da se podvrgne ženskoj vladavini, odnosno utjecaju kraljićinih ljubimaca (Rački, Kukuljević Sakcinski), što se ne odbacuje ni danas (Budak), ali se prednost daje osobnom koristoljublju (Budak, Hunyadi). Nadalje, dok je starija historiografija otvoreno izražavala žaljenje nad Paližninom smrću (Rački, Kukuljević Sakcinski, Peričić), danas se takvom romantičarskom pogledu suprotstavlja uravnoteženiji stav da je bio jedan od krivaca za građanski rat u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu (Budak) i da njegov kraj nije bio nimalo slavan (Hunyadi).

Od početnog poglavitog zanimanja za Paližninu vojnopolitičku ulogu u pobuni protiv vladarâ pozornost se historiografije, zahvaljujući otkriću novog izvornog materijala, svrnula na Paližnino djelovanje u Redu ivanovaca (Dobronić, Hunyadi), odnosno na dotada nedovoljno osvjetljeno razdoblje njegova života, vrijeme kad je ratovao u Italiji (Budak). Među spornim mjestima iz Paližnine biografije tri su najistaknutija: sukrivnja u smrću kraljice Elizabete, sudjelovanje u bitki na Kosovu polju i datum njegove smrću. Ćini se da se danas s popriličnom sigurnošću može ustvrditi kako Paližna nije snosio izravnu odgovornost za Elizabetinu smrću (Peričić, Hunyadi) i da je doista on vodio odred križonoša u kosovskom boju (Peričić, Budak). Od glavnih kronoloških odrednica u njegovu životu i karijeri nesumnjivo je da se prvi put u vrelima pojavljuje 1366. godine, ali – po svemu sudeći – ne kao Ivan iz Zagreba, koji je te godine primljen u Red ivanovaca kao brat služitelj. Naslov ugarskog (vranskog) priora nosio je od 1379. godine, jamačno milošću kralja Ludovika I. Anžuvina, no tek je tri godina kasnije i službeno primio imenovanje od ivanovskog meštra Ivana Fernándeza de Heredije. S porske je časti bio smijenjen 1383. godine, ali ga je ivanovski protumeštar Rikard Caracciolo postavio 1386. godine za upravitelja Ugarskog priorata, pa se naslovom priora nastavio služiti sve do smrću. Iako se u časti hrvatskog bana prvi put spominje u siječnju 1387., njome je svakako zaogrnut na kraju 1385. ili početkom 1386. godine, tijekom vladavine Karla Dračkog u Ugarskoj od prosinca 1385. do veljače 1386. Efektivno je položaj izgubio do lipnja 1387., kada je kraljica Marija bila oslobođena iz zatočeništva u Novigradu, no i dalje se kitio tim naslovom, možda do 1390. godine, kada je hrvatskim banom voljom Stjepana Tvrtka I. postao Ivan Horvat. Umro je, po svemu sudeći, u Vrani 1391. godine, nije isključeno da je to doista bilo u ožujku, kao što je prvi predmnijevao Šišić.

Bibliografija

Izvori

- CD: *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae - Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*. Sv. I, izd. Marko Kostrenčić - Jakov Stipišić - Miljen Šamšalović. Sv. II-XII, izd. Tadija Smičiklas. Sv. XIV-XVI, izd. Marko Kostrenčić. Sv. XVII, izd. Stjepan Gunjača. Sv. XVIII, izd. Duje Rendić-Miočević. Sv. XIX (Supplementa I), izd. Hodimir Sirotković - Josip Kolanović. Sv. XX (Supplementa II), izd. Hodimir Sirotković. Zagreb: JAZU; HAZU, 1904. - 2002.
- CDH: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Sv. I-XI, izd. György Fejér. Budim: Typographia Regiae Universitatis Ungaricae, 1829. - 1844.
- Forlijski godišnjaci: Annales Forolivienses, ab origine urbis usque ad annum 1473*. Priredio Giuseppe Mazzatinti. U: Ludovico Antonio Muratori (ur.), *Rerum Italicarum scriptores* v. XXII, pt. 2. Bologna: Città di Castello, S. Lapi, 1903., str. 131. - 242.
- Ivan Thuróczy: Johannes de Thurocz, *Chronica Hungarorum*. Priredili Elisabeth Galántai i Julius Kristó. Komentar Elemér Mályusz zajedno s Juliusom Kristóm. [Bibliotheca scriptorum Medii Recentisque aevorum, series nova, t. 7-9], Budimpešta: Akadémiai Kiadó, 1985.
- Kararska kronika: Cronaca carrarese confrotata con la redazione di Andrea Gatari aa. 1318-1408*. Priredili Antonio Medin i Guido Tolomei. U: Ludovico Antonio Muratori (ur.), *Rerum Italicarum scriptores* v. XVII, pt. 1. Bologna: Città di Castello, S. Lapi, 1931.
- Lovro de Monacis: *Laurentii de Monacis Veneti Cretae cancellarii Chronicon de rebus Venetis ab U. C. ad annum 1354 sive ad conjurationem Ducis Faledro*. Priredio Flaminius Cornelius. Venecija: Typographia Remondiniana, 1758., str. 323. - 338.
- Lucio, *Historia di Dalmatia*: Giovanni Lucio, *Historia di Dalmatia. Et in particolare delle Città di Traù, Spalatro e Sebenico*. Venezia: Stefano Curti, 1674. (novo izdanje: [Historiae urbium et regionum Italiae rariores 127; 44], Forli: Sala Bolognese, 1977.).
- Lucio, *Memorie istoriche di Tragurio*: Giovanni Lucio, *Memorie istoriche di Tragurio, ora detto Traù*. Venezia: Stefano Curti, 1673.
- Mályusz, *A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok: Elemér Mályusz, A szlavóniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban: ötödik közlemény*. U: *Levéltári közlemények* 8/1-2. Budimpešta: Kiadja a Magy. kir. orszagos leveltar, 1930., str. 65. - 111.
- Pavao de Paulo: *Pauli de Paulo patritii Iadrensis*. Priredio Ferdo Šišić. U: *Vjestnik Kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva* 6. Zagreb: Kraljevski hrvatsko-slavonsko-dalmatinski zemaljski arkiv, 1904., str. 1. - 59.

Literatura

- Budak, Neven (1989.), Ivan od Paližne, prior vranski, vitez sv. Ivana. *Historijski zbornik*, XLII (1), str. 57. – 70.
- Budak, Neven (2001.), John of Palisna, the Hospitaller Prior of Vrana. U: Zsolt Hunyadi i József Laszlovsky (ur.), *The Crusades and the Military Orders. Expanding the Frontiers of Medieval Latin Christianity*. [CEU Medievalia 1], Budimpešta: Department of Medieval Studies Central European University, str. 283. – 290.
- Dobronić, Ljelja (1984.), *Viteški redovi. Templari i ivanovci u Hrvatskoj*. [Analecta Croatica Christiana 18], Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Dobronić, Ljelja (2002.), *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*. Zagreb: Dom i svijet.
- Hunyadi, Zsolt (2010.), *The Hospitallers in the Medieval Kingdom of Hungary c. 1150-1387*. [CEU Medievalia 13], Budimpešta: Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség METEM, Department of Medieval Studies Central European University.
- Kampuš, Ivan (1965.), *Enciklopedija Jugoslavije* VI, str. 419., s. v. Paližna, Ivan.
- Karbić, Damir - Lovorka Čoralić (1998.), Prilozi za životopis Pavla de Paulo. U: Tomislav Raukar (ur.), *Rasprave iz hrvatske kulturne prošlosti*, knj. 1. Zagreb: Odsjek za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU, str. 63. – 75.
- Klaić, Vjekoslav (1882.), *Poviest Bosne do propasti kraljevstva*. Zagreb: autorova naklada.
- Klaić, Vjekoslav (1900.), *Povjest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća* II. Zagreb: Knjižara Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch).
- Kukuljević Sakcinski, Ivan (1886. a), Priorat vranski sa vitezovi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj (1). *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 81, str. 1. – 80.
- Kukuljević Sakcinski, Ivan (1886. b), Priorat vranski sa vitezovi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj (2). *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 82, str. 1. – 68.
- Luttrell, Anthony (2001.), The Hospitallers in Hungary before 1418: Problems and Sources. U: Zsolt Hunyadi i József Laszlovsky (ur.), *The Crusades and the Military Orders. Expanding the Frontiers of Medieval Latin Christianity*. [CEU Medievalia 1], Budimpešta: Department of Medieval Studies Central European University, str. 269. – 282.
- Peričić, Eduard (1971.), Vranski priori Ivan od Paližne i Petar Berislavić. *Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru* 18, str. 239. – 321.
- Pisk, Silvija (2006.), *Hrvatska enciklopedija* VI, str. 233. – 234., s. v. Paližna.
- Pray, Georgius (1773.), *Dissertatio historico-critica de Prioratu Auranae*. Beč: Typis Josephi Kurzböck.

- Prelog, Milan (1928.), *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka III*, str. 290., s. v. Paližna Ivan.
- Rački, Franjo (1868. a), Pokret na slavenskom jugu koncem XIV i početkom XV stoljeća (1). *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 2*, str. 68. – 160.
- Rački, Franjo (1868. b), Pokret na slavenskom jugu koncem XIV i početkom XV stoljeća (2). *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 3*, str. 65. – 156.
- Rački, Franjo (1868. c), Pokret na slavenskom jugu koncem XIV i početkom XV stoljeća (3). *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 4*, str. 1. – 103.
- Raukar, Tomislav (1969./1970.), Zadarska trgovina solju u XIV i XV stoljeću. *Radovi Filozofskog fakulteta, Odsjek za povijest 7-8*, str. 1. – 79.
- Šišić, Ferdo (1902.), *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350.-1416.)*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Šišić, Ferdo (1904.), Kritički aparat. U: *Pauli de Paulo patritii Iadrensis*. Priredio Ferdo Šišić. U: *Vjestnik Kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva 6*. Zagreb: Kraljevski hrvatsko-slavonsko-dalmatinski zemaljski arkiv, str. 3. – 42.
- Šišić, Ferdo (1927.), Nov prilog o kosovskom boju. *Starohrvatska prosvjeta*, N. S. 1, str. 90. – 97.
- Tkalčić, Ivan (1895.), Pavlinski samostan u Dubici. *Viestnik hrvatskoga arheološkoga društva N. S. 1*, str. 189. – 202.
- Vedriš, Trpimir (2006.), *Hrvatska enciklopedija VI*, str. 234., s. v. Paližna, Ivan.

Ivan Paližna in Historical Sources and Historiography

Summary

The prior of the monastery in Vrana and Croatian Vice-Roy Ivan Paližna (of Paližna) was one of the key protagonists in the stormy political state of affairs in the Hungarian-Croatian Kingdom toward the end of the 14th century. However, the reconstruction of his life and work still remains incomplete in a number of details, mainly due to the lack of original data. Paližna's personality and role have so far not been thoroughly monographically analysed in all aspects of his life, though many researchers have studied his personality, enriching their work with new sources or interpretations of the earlier knowledge. This paper's primary objectives are the following: to offer a survey on available sources and evaluate the existing Croatian historiographic works tackling Ivan Paližna; to define thematic circles and interpretative ideological signs; and to explore particular debatable moments in Paližna's biography.

Keywords: Ivan Paližna; curriculum vitae; sources; historiography; the Late Middle Ages.

Doc. dr. sc. Hrvoje Gračanin
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
10 000 Zagreb
Ivana Lučića 3
hrvoje.gracanin@gmail.com

